

RUOLAN OSTOSKESKUS

rakennushistoriaselvitys

31.10.2022 / Kohta 4.3 täydennetty 10.11.2022

Sisällysluettelo

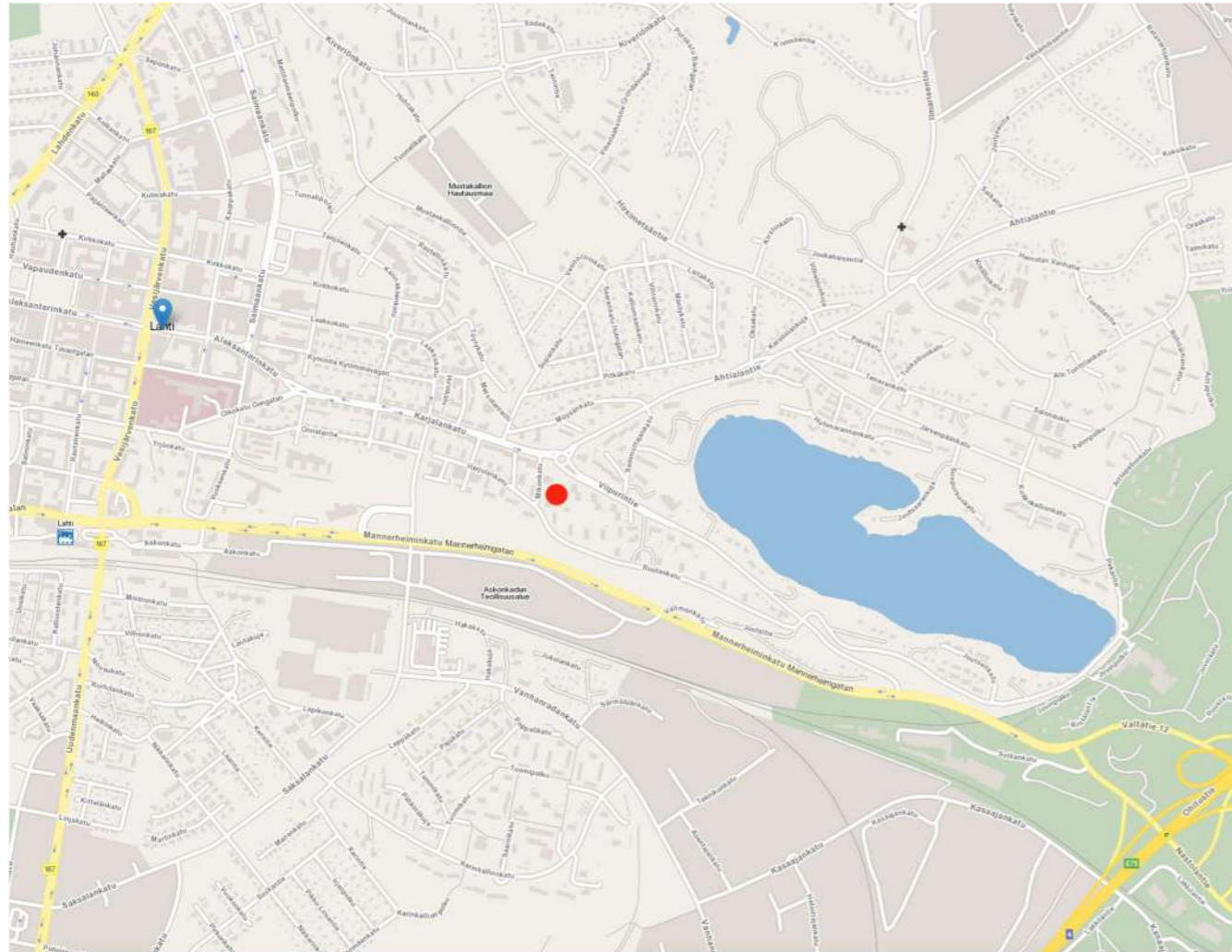
1	Johdanto.....	2
1.1	Selvitystyön tarkoitus, rajaus ja tavoitteet.....	2
1.2	Raportin rakenne	2
1.3	Osapuolet	3
1.4	Käytetyt lähteet ja taustatiedot	3
1.5	Kohteen perustiedot.....	4
1.6	Kaavatilanne ja kohteen kaupunkikuvallinen tarkastelu.....	5
2	Ostoskeskus alueen osana	7
2.1	Ruolan alueen historiaa	7
2.2	Aluerakentaminen Suomessa.....	8
2.3	Ostoskeskusten kehitys Suomessa	9
2.4	Ostoskeskustyypittely.....	10
2.5	Ruolan ostoskuksen arkkitehtuuri	10
2.6	Piha-alue ja ympäristö.....	12
2.7	Vastaavat aikalaiset	13
3	Rakennushistoria.....	14
3.1	Rakennemuutos sodan jälkeisessä Suomessa.....	14
3.2	Elementtirakentamisen varhaisia vaiheita	14
3.3	Aluerakentaja Rakennustoimisto Ruola Oy	14
3.4	Suunnittelijat	15
3.5	Suunnittelu- ja rakennusvaihe.....	15
3.6	Tilajärjestelyt	16
3.7	Ulkotilat.....	20
3.8	Rakenteet ja materiaalit	21
3.9	Rakennuksen tärkeimmät muutosvaiheet	23
3.10	Julkisivuihin tai rakennusmassaan vaikuttaneet luvitetut muutokset.....	24
3.11	Ympäristön muutokset.....	28
4	Nykytila.....	30
4.1	Kunto ja säilyneisyys.....	30
4.2	Tehdyt korjaukset	31
4.3	Kuntotutkimukset ja korjaussuunnitelmat	31
4.4	Arvio alkuperäisyyden asteesta	32
4.5	Käyttömahdollisuudet ja muutoskestävyys.....	33
5	Ostoskeskuksen rakennus- ja toimenpideluvat.....	34
5.1	Rakennuslupahistoria.....	34
5.2	Piirustukset.....	36
6	Lähteet	38
6.1	Kirjalliset lähteet	38
6.2	Sähköiset lähteet	38
6.3	Arkistolähteet.....	38
6.4	Painamattomat lähteet.....	38

Johdanto

Ruolan alue on ensimmäisiä aluerakentamiskohteita Suomessa. Se edustaa myös varhaisia elementti-tekniikalla toteutettuja aluekokonaisuuksia. Epävirallisen nimensä alue sai alueen rakennukset rakentaneen turkulaisen Rakennustoimisto Ruola Oy:n mukaan. Alueelle rakennettu ostoskeskus on suunniteltu kiinteäksi osaksi aluetta. Alue ostoskeskuksineen edustaa aikansa ideaa itsenäisistä asuma-lähiöistä, joilla on omat kattavat palvelurakenteensa.

Ruolan alue on osa Lahden Möysän kaupunginosaa ja käsittää yli 18 hehtaarin laajuisen alueen Joutjärven lounaispuolella Viipurintien, Ruolankadun ja Mikonkadun rajaamana. Ostoskeskus, joka sijoittuu alueen länsireunaan, on melko tyypillinen lähiökeskus, joka suunniteltiin palvelemaan pääasiallisesti alueen asukkaita. Arkkitehtuuriltaan se liittyy ympäristönsä samanikäiseen rakennuskantaan ja siinä on nähtävissä rakentamisaikansa tyypillisiä suunnittelun ihanteita ja piirteitä.

Ostoskeskuksen ja Ruolan alueen asuinkerrostalot ja muut rakennukset, samoin kuin asemakaavan, on suunnitellut asuinrakennusten suunnittelijana tunnettu arkkitehti Olli Vahtera. Alueen rakennukset valmistuivat aikavälillä 1961-1965. Ostoskeskus valmistui vuonna 1965.

Karttaote google.maps -palvelusta 30.9.2022. Ostoskeskuksen sijainti merkitty punaisella.

1.1 Selvitystyön tarkoitus, rajaus ja tavoitteet

Ruolan ostoskeskuksen omistaja Koy Itä-Aukio on käynnistänyt kaavamuu- ja kiinteistökehityshankkeen, jossa ostoskeskustiinteistö on tarkoitus myydä ja paikalle rakennetaan uusi liikerakennus. Rakennusvalvonta- ja kaavoitusviranomaisen yhdessä museoviranomaisen kanssa ovat todenneet, että ostoskeskuksen kaupunkikuvalliset ja rakennushistorialliset arvot sekä mahdollinen säilyttämisen tarve tulee arvioida, ennen kuin tontille voidaan esittää uutta käyttöä. Rakennushistoriaselvitys samoin kuin kohteesta teetetty kuntoarvio on vaadittu myös mahdollisen purkamisluvan perusteeksi.

Tämän selvityksen tarkoituksena on tuottaa perustietoa sekä kiinteistön omistajille että Lahden kaupungin viranomaisille arvioitaessa asemakaavan muutosta sekä pohdittaessa rakennuksen korjaamisen mielekkyyttä ja sen säilyttämisen ja mahdollisen muunneltavuuden edellytyksiä. Selvitys kohdistuu ostoskeskuksen asemaan osana Ruolan aluerakentamiskohdetta sekä suomalaista ostoskeskusarkkitehtuuria.

Selvitys ei sisällä kohteen arvotusta, vaan sen tekee museoviranomainen.

Selvitys on tehty edellä mainittuihin tarkoituksiin rajatussa ja tarkoituksenmukaisessa tarkkuudessa, jota on arvioitu yhteistyössä viranomaisten kanssa. Työn aikana kaavoitusarkkitehdin ja museon tutkijan kanssa on pidetty suunnittelukokous ja yhteinen kiinteistökierto.

Selvitystyö on tehty kesä-syyskaudella 2022. Kohdekäynnit on tehty heinä-, syys- ja lokakuussa 2022. Raportin valokuvat ovat tältä ajalta, ellei toisin mainita.

1.2 Raportin rakenne

Selvityksen ensimmäinen luku johdattaa aiheeseen, käsittelee toimeksianannon, kohteen perustiedot sekä asemakaavallisen tilanteen.

Toinen luku käsittelee Ruolan aluetta ja sen rakentumista sekä ostoskeskusten merkityksiä yleisellä tasolla. Ostoskeskuksista on tehty inventointeja useissa kaupungeissa ja näiden lisäksi muutamista on laadittu ansiokkaita rakennushistoriaselvityksiä. Ostoskeskusten ideaa ja kaupankäynnin yleistä rakennemuutokseen liittyvää kehitystä on selvitetty näissä laajasti. Tässä raportissa sivutaan tätä aihetta tarkoituksella vain viitteellisesti.

Kolmas luku esittelee kohteen rakennusvaiheen, sen suunnittelijan ja toteuttajan sekä kohteen suunnittelu- ja tilaratkaisun samoin kuin kohteessa tehdyt muutokset. Lukuun on koottu tärkeimmät piirustukset ja rakennuslupakronologia. Varsinaisia tilojen inventointeja ei tämän selvityksen yhteydessä ole tehty.

Neljännessä luvussa käsitellään rakennuksen kunto sekä sen ja lähiympäristön nykytila ja säilyneisyys. Luku sisältää johtopäätökset sekä arvioinnin kohteen muutoskestävyydestä.

1.3 Osapuolet

Tilaja

Koy Itä-Aukio
c/o Hiidenkivi Oy
Mikonkatu 8
15150 Lahti

Heikki Lahikainen, toimitusjohtaja

Konsultti

Arkhe Oy
Askonkatu 9 A
15100 Lahti
www.arkhe.fi

Jonna Haikonen, rakennusarkkitehti (AMK)
Henna Aspegren, rakennusarkkitehti

Kaavoitusarkkitehti

Lahden kaupunki
Kaupunkiympäristö
Maankäyttö ja aluehankkeet
Askonkatu 2
15100 Lahti

Tuomas Helin, arkkitehti

Museoviranomainen

Lahden museot
Päijät-Hämeen alueellinen vastuumuseo
PL 113
15111 Lahti

Roosa Ruotsalainen, tutkija

1.4 Käytetyt lähteet ja taustatiedot

Kirjallisia lähteitä, jotka kertoisivat erityisesti Ruolan ostoskeskuksesta ja sen suunnittelusta, ei työn aikana onnistuttu löytämään, mutta alueen rakentumisesta ja sitä edeltävästä maanhankinnasta ja kaavoituksesta on merkintöjä vuoden 1960 kaupunginvaltuuston ja -hallituksen kokouspöytäkirjoissa. Kohteesta on raportoitu myös rakentamisen aikaisissa sanomalehtiartikkeleissa ja elementtirakentamisesta ja aluerakentamisesta yleisemmin eri aikakauslehdissä.

Myöskään rakentamisen aikaisia valokuvia ostoskeskuksesta ei ole kohtuullisella etsimisellä löydetty. Ruolan alueesta tehdyssä historiikissa on julkaistu muutamia valokuvia alueen rakentumisesta, mutta näissäkään ei ole kuvia ostoskeskuksesta.

Piirustusaineistosta on käytettävissä ollut pääpiirustusaineisto sekä rakennepiirustusaineisto, joka ei ole täydellinen. Myös sähkö- ja lvi-suunnitelmat olivat käytettävissä. Työpiirustuksia ei ole ollut käytettävissä. Arkistolähteinä olivat Hiidenkivi Oy:n arkiston lisäksi Lahden rakennusvalvonnan arkisto rakennuspiirustusten osalta sekä Lahden museot, josta on hankittu selvitykseen arkistovalokuvia.

Taustatietona on käytetty eri kaupunkien ostoskeskuksista tehtyjä inventointeja ja selvityksiä, mm.

- Helsingin ostoskeskusten arkkitehtuuria käsittelevä Helsingin kaupunginmuseon julkaisu Ostari: lähiön sydän (Saresto, Sari, Salminen, Anne ja Vierto, Mira, 2004)
- Vantaan ostoskeskuksia koskeva selvitys Laatuaitakaupungilla: Vantaan ostoskeskukset 1961-1986 (Helasvuo, Olli ja Vainio, Niina, 2008).
- Espoon ostoskeskusten inventointi, Espoon kaupunkisuunnittelukeskuksen julkaisu (2021)
- Selvitys Lahden kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista (Niskanen, Riitta 2000)
- Selvitys Lahden sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä (Niskanen, Riitta 2012)

Liiketaloudelliselta näkökulmalta ostoskeskuksia käsittelevät Aalto Yliopiston julkaisut

- Helsingin ostoskeskukset. Uutta, modernia ja kadonnutta. (Laitinen, Karitta, 2012).
- Lahden ostoskeskukset. (Laitinen, Karitta ja Huuhka, Eija, 2012).
- Espoon ostoskeskukset. (Laitinen, Karitta ja Huuhka, Eija, 2012).
- Vantaan ostoskeskukset. (Laitinen, Karitta ja Huuhka, Eija, 2012).

Keskeisiä kirjallisia lähteitä ovat myös

- Johanna Hankosen Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla (1994).
- Suomen Betonitieto Oy:n julkaisu Tehdään elementeistä – suomalaisen betonielementtirakentamisen historia (2009).
- Aino Niskasen Osuuskauppaliike rakentaa. Ajankuvia arkkitehtuurista (1987).
- Markkinoilta markettiin. Marja Ivarsin toimittama teos Euroopan rakennusperintöpäiville 2002.

Lähteenä on käytetty myös Ruolan alueen 50-vuotisjuhlan kunniaksi tehtyä Ruolan alueen historiikka (Maritta Roslakka, 2013), jota varten on käyty läpi Lahden kaupunginvaltuuston ja -hallituksen kokouspöytäkirjoja sekä sanomalehtiartikkeleita, jotka mainitaan historiikin lähteissä.

Lisäksi tämän raportin laatimisessa on apuna käytetty mm. seuraavia vastaavista kohteista laadittuja rakennushistoriaselvityksiä:

- Arkkitehtitoimisto Livady: Louhentorin rakennushistorian selvitys (2014).
- Arkkitehtitoimisto Livady: Olarin ostoskeskuksen rakennushistoriaselvitys (2017).
- Arkkitehtitoimisto ark-byroo: Karakallion ostoskeskuksen rakennushistoriaselvitys (2015).

1.5 Kohteen perustiedot

rakennusaika	1964 Rekisteritietojen mukaan valmistunut 1.1.1965. Rakennusvalvonnan loppukatselmus on pöytäkirjan mukaan pidetty 4.1.1965. Ulkopuolen maalaustöiden osalta määrääjäksi on merkitty 1.7.1965. Väestönsuojan laitteisto on tarkastettu erillisessä katselmuksessa 3.2.1965.
omistus	yksityisomistuksessa, 4.10.2022 päivätyn osakeluettelon mukaan luonnollisia henkilöitä (3), yrityksiä ja kiinteistökehitysyhtiöitä, yhteensä 8 omistajaa
suunnittelijat	Arkkitehtisuunnittelu: Olli Vahtera, arkkitehti / Arkkitehtitoimisto Olli Vahtera Rakennesuunnittelu: Insinööritoimisto Reijo Puolanne ja k:ni LVI-suunnittelu: Insinööritoimisto Åke Jokela Sähkösuunnittelu: Sähköinsinööritoimisto Matti Leppä
rakentaja	Rakennustoimisto Ruola Oy
osoite	Viipurintie 1, 15150 Lahti
pysyvä rakennustunnus	101990210S
vanha rakennustunnus	398-16-567-18-1
kerrosluku	2
kortteli	567
tontti	18
tontin pinta-ala	4466 m ²
rakennusoikeus	1860 m ²
rakennuksen kerrosala	2168 m ²
rakennuksen huoneistoala	1499 m ²

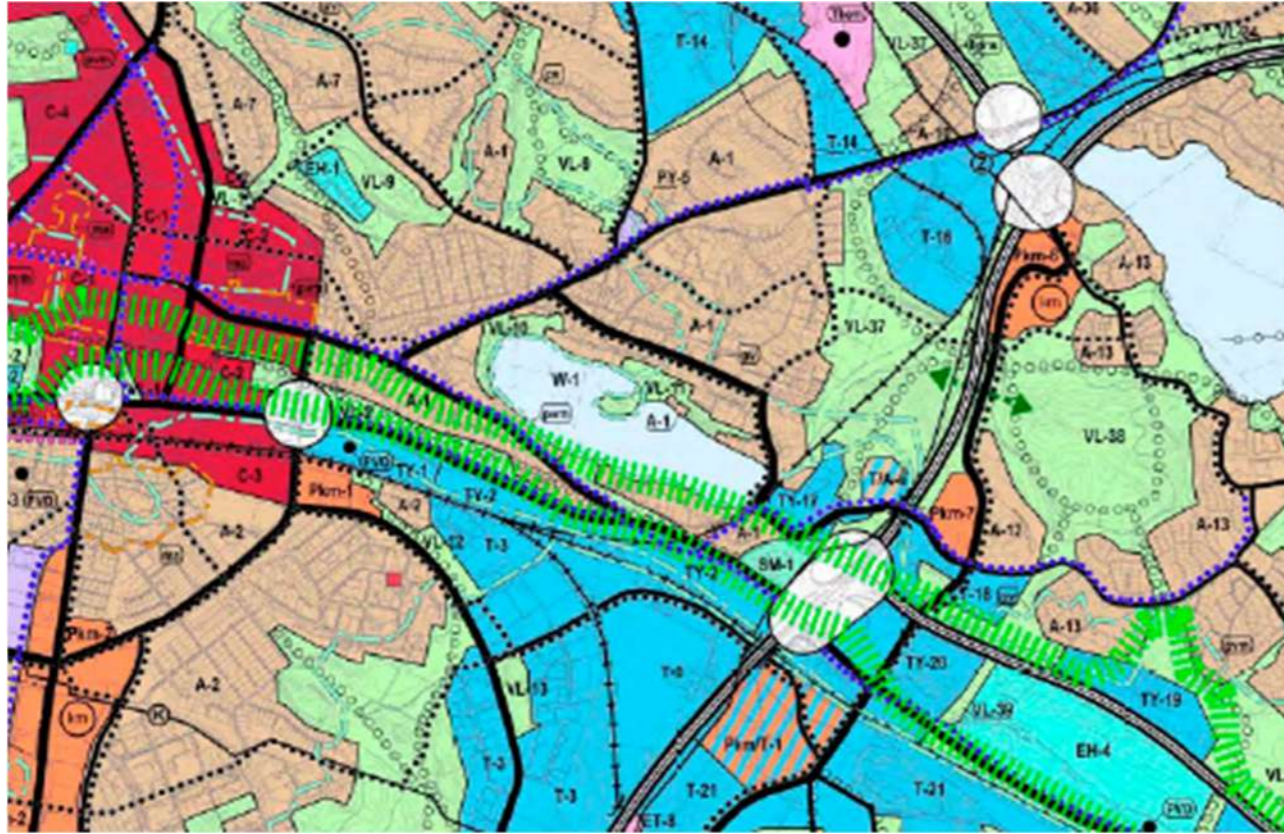
1.6 Kaavatilanne ja kohteen kaupunkikuvallinen tarkastelu

Maakuntakaava

Päijät-Hämeen maakuntavaltuuston 3.12.2016 hyväksymä Päijät-Hämeen maakuntakaava 2014 on tullut voimaan MRA 93 § mukaisen kuulutuksen myötä 13.5.2019.

Yleiskaava

Lahten läntisten osien osayleiskaava Y-202 (kv 27.6.2016 § 70) on tullut lainvoimaiseksi 5.10.2017.

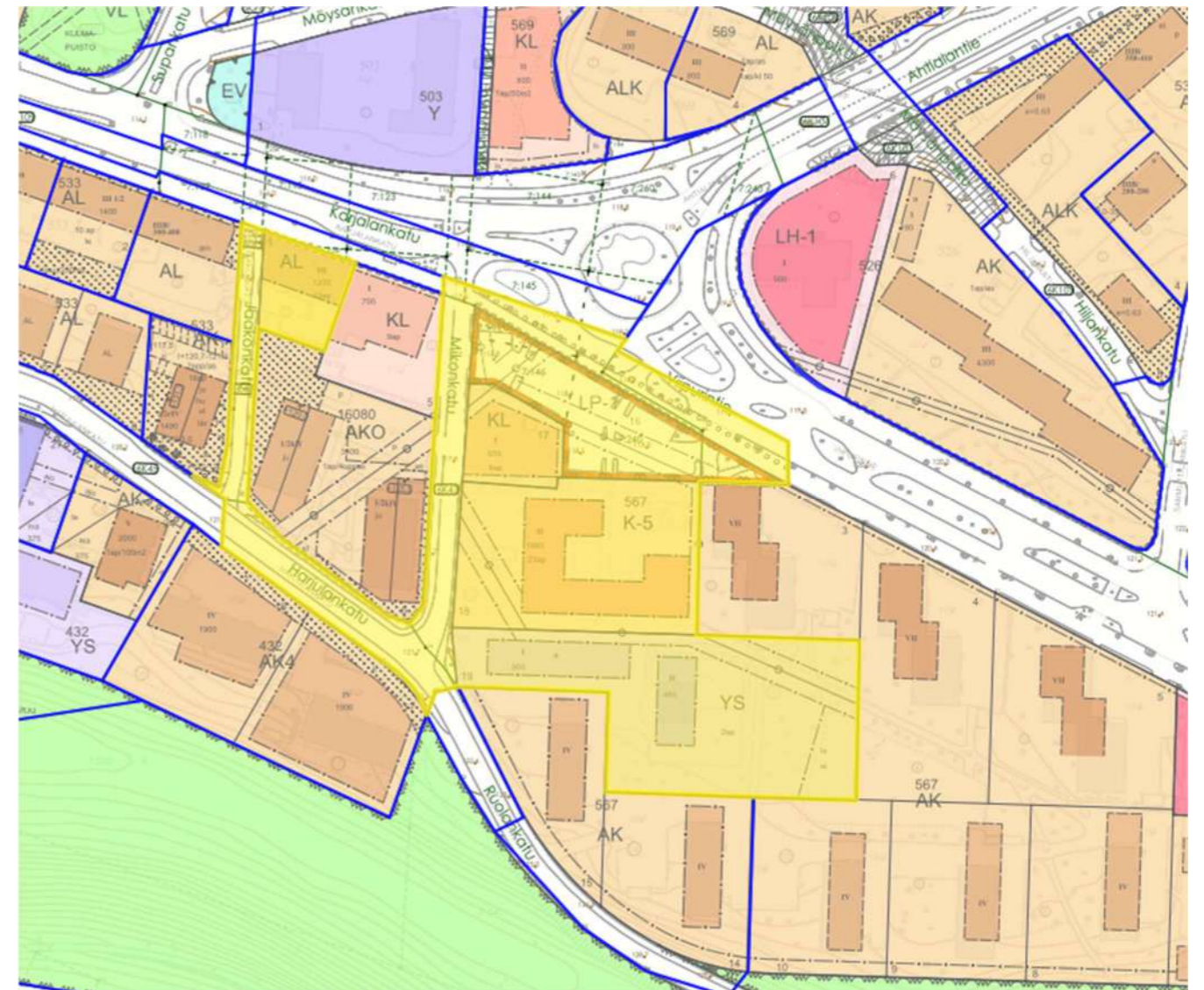

Osayleiskaavassa aluetta koskevat mm. seuraavat kaavamääräykset ja suunnitteluohjeet. A-1 Paavola, Möysä ja Mustankallionmäki ASUINALUE. Alue varataan pääasiassa asumiselle. Palveluiden sijoittelussa kiinnitetään huomiota niiden saavutettavuuteen kävelen, pyörällä ja joukkoliikenteellä. Asuinalueiden suunnittelussa ja rakentamisessa kiinnitetään erityistä huomiota elinympäristöjen viihtyisyyteen ja turvallisuuteen.

Asemakaava

Alueella on voimassa asemakaava 398A-493, joka on saanut lainvoiman 3.8.1986. Kaava-alue käsittää ostoskeskuksen tontin, sen pohjoispuolelle sijoittuvan viereisen ostoskeskuksen tontin ja yleisen pysäköintialueen, Mikonkadun ja Jaakonkadun sekä näiden rajaaman osan Harjulankatua sekä Karjalankadun ja Jaakonkadun kulmaan sijoittuvan tontin.

Kaavamääräysten mukaan ostoskeskuksen tontti on liike- ja toimistorakennusten korttelialue, jolle saadaan sijoittaa myös julkisen hallinnon ja palvelujen tiloja. Asuinhuoneistoja sallitaan vain kiinteistön hoidolle välttämätöntä henkilökuntaa varten.

Ostoskeskustontin K-5-käyttötarkoitusteksti määrittellään kaavassa seuraavasti: Liike- ja toimistorakennusten korttelialue, jolle saadaan sijoittaa myös julkisen hallinnon ja palvelujen tiloja. Asuinhuoneistoja sallitaan vain kiinteistön hoidolle välttämätöntä henkilökuntaa varten.

Ruolan aluetta suunniteltaessa arkkitehti Olli Vahtera laati asemakaavaehdotuksen alueelle. Siinä Salpausselän laelle sijoitettiin seitsemän tornitaloa, jotka muodostavat merkittävän maamerkin useisiin suuntiin. Kaavan käsittelyvaiheessa käytiin kiivasta keskustelua Salpausselän soveltuvuudesta rakentamiseen sekä rakennusten korkeudesta. Modernien näkemysten mukaan pistetalojen katsottiin korostavan harjun muotoa.

Vahteran mukaan niiden tuli olla niin korkeita, että ne ”selvästi ja huomattavasti nousevat harjun puuston yläpuolelle”. Vahvistetussa kaavassa harjun päälle rakennettavien talojen osalta kerroskorkeudessa päädyttiin lopulta yhdeksään alun perin esitetyn kahdentoista sijaan.

Ostoskeskus sijoittui alun perin keskeiselle paikalle alueen kokoojareitin päätteeksi, tosin siten, että reitti vaikuttaa jatkuvan rakennuksen taustapuolella sen naapuritontin autotallin editse.

Ostoskeskuksen edustalle muodostui pieni aukio, joka avautui Viipurintien suuntaan. Rakennus sijoittuu alunperinkin melko lähelle viereistä asuinkerrostaloa (Asunto Oy Taula-Matti).

Näkymä Ruolan alueelle lännestä, Kuvakiila, 1965, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2 Ostoskeskus alueen osana

2.1 Ruolan alueen historiaa

Ruolan asuinalue suunniteltiin ja rakennettiin 1960-luvun alkupuolella Lahteen Joutjärven ja Salpausselän harjun väliin. Alue on ensimmäinen tai ensimmäisiä alueita, joista tehtiin ns. aluerakentamissopimus Suomessa.

Turkulainen rakennusliike Rakennustoimisto Ruola Oy hankki alueen yhdessä varatuomari Erkki Huurtamon kanssa maanviljelysneuvos Väinö Pätiälän perikunnalta 12.4.1960. Ostettu alue käsitti useampia tiloja, pinta-alaltaan yhteensä 18,29 hehtaaria. (Lahti-lehti 7.3.1961)

Alueelle ostajan laatimassa asemakaavassa hankittu maapinta-ala esitettiin jakautuvaksi rakennuskortteleiksi, katualueiksi ja puistoalueiksi siten, että rakennustonttien ja puisto- ja viheralueiden määrä oli suurinpiirtein yhtä suuri.

Alkuperäisen asemakaavaluonnoksen tehokkuudesta ja rakennusten kerrosluvusta käytiin tiukkaa keskustelua, minkä seurauksena kerroslukuja maltillistettiin ja lopullisessa suunnitelmassa alueelle esitettiin rakennettavaksi lämpökeskus, kolme seitsemänkerroksista pistetaloa Viipurintien varteen, Ruolan kadun varteen harjun kylkeen viisi neljäkerroksista lamellitaloa ja harjun laelle seitsemän yhdeksän-

kerroksista tornitaloa. Lastentalo, pesula, huoltoasema ja ostoskeskus rakennettiin täydentävinä osina alueen alkupäähän ja Viipurintien varren asuinrakennusten päätteeksi. (Ekman-Salonkangas, Heikkilä & Tuomi 1992, 47-48, Niskanen 2000, 122.)

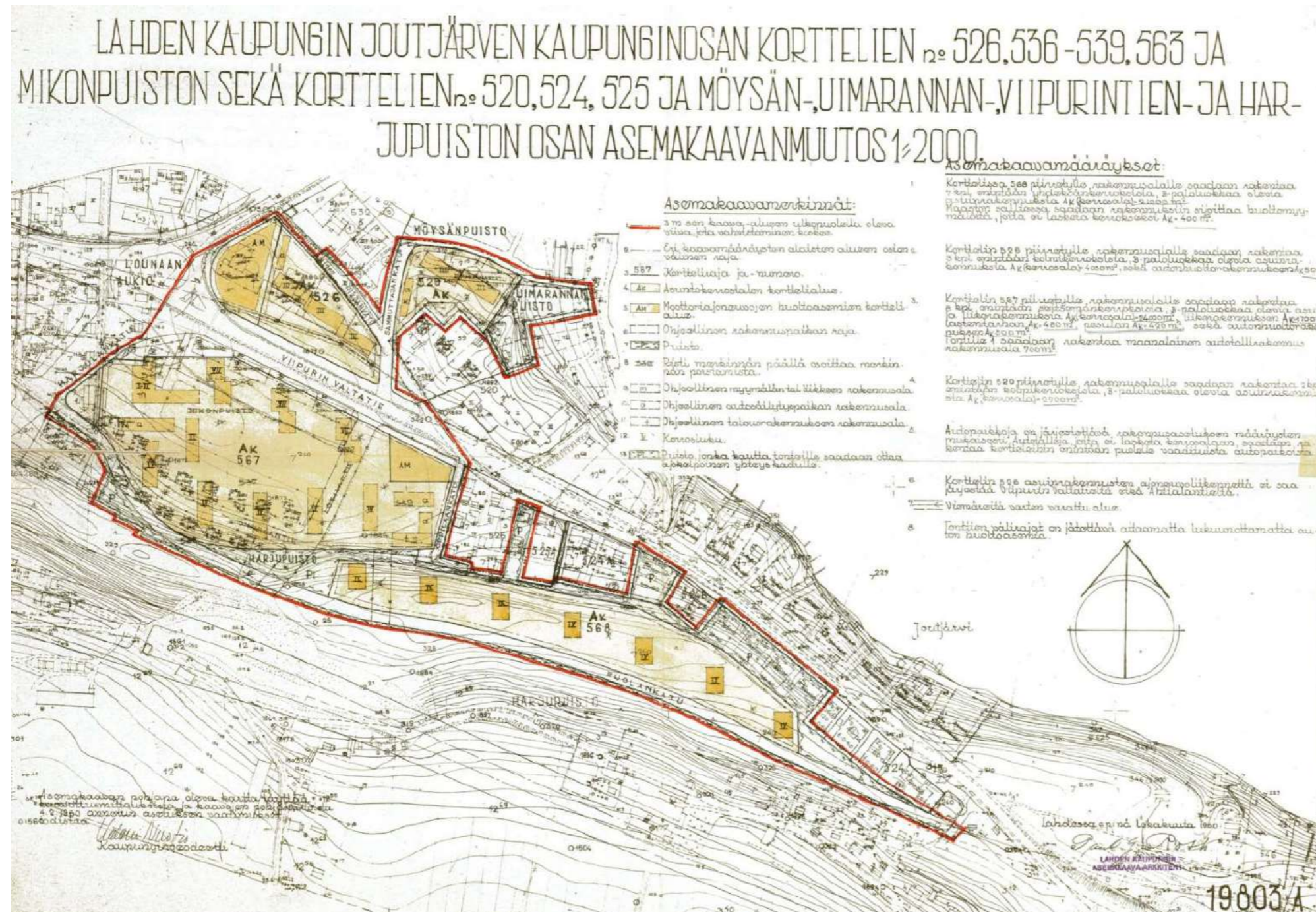
Marraskuun loppupuolella ensin kaupunginhallitus ja sen jälkeen kaupunginvaltuusto hyväksyivät arkkitehti Olli Vahteran laatiman alueen asemakaavan. Sisäasiainministeriö vahvisti päätöksen 3.3.1961.

Asemakaavaan liittyvän aluerakentamissopimuksen ehtoina oli, että ostaja luovuttaa perustettavien yhtiöiden puolesta kaupungille korvauksetta alueeseen kuuluvat katu- ja viheralueet sekä sitoutuu rakentamaan Ruolan kadun, Oppilaankadun ja korttelien sisäiset jalankuluväylät, pallo- ja leikkikentät sekä alueen viemäriverkoston. Sopimukseen kuului, että talot rakennetaan silloiseen aravatasoon ja alueelle tulisi myös seitsemän vuokrataloa. Lastentarharakennuksen sekä lämpökeskusrakennuksen kiinteistöt asunto-osakeyhtiöt saisivat veloituksen.

Rakennusyhtiö sitoutui rakentamaan koko alueen kymmenen vuoden aikana. Alue valmistui reilusti etujassa vuonna 1965.

Ruolan alue toteuttaa hyvin 1960-luvun alussa yleisesti ihanteellisina pidettyjä kaavallisia tavoitteita. Alueen sisäinen huolto oli mahdollisimman joustava ja kattava ja jalankulkijat oli otettu huomioon. Samassa kaavallisessa yksikössä asui eri sosiaaliryhmän edustajia ja rakennusten kokonaisuus sovitettiin maastoon harkiten.

Aluekokonaisuus on arvioitu sommittelultaan ansiokkaaksi ja vähäeleisyydessään visuaalisesti tehokkaaksi. (Niskanen 2000, 122.)

2.2 Aluerakentaminen Suomessa

Suomen elinkeinorakenteen muutos voimistui sotavuosien jälkeen. Kaupungistuminen vauhdittui sodanjälkeisten suurten ikäluokkien saavutettua työiän ja muuttaessa maaseudulta asutuskeskuksiin 1960-luvulle tultaessa. Asutuskeskuksissa syntyi asutuspula, jota pyrittiin ratkaisemaan rakentamisen teollistamisella ja aluerakentamisella.

Suurimmasta osasta asuntotuotantoa vastasivat 1960-luvun alussa yksittäiset rakennusliikkeet ja kaksi maanlaajuista rakennuttajien yhteenliittymää, Sato sekä Haka, joka oli samalla myös rakennusliike. Varsinaisten rakennusliikkeiden lisäksi toimi rakennuttajina ja rakentajina asunnon tarvitsijoiden omia yhteenliittymiä, joista tärkein oli Asuntosäästäjät ry. Se pyrki tuolloin vielä yleisen hartiapankkirakentamisen kytkemiseen suurisuuntaiseen asuntotuotantoon. (Hytönen & Seppänen 2009, 70)

Aluerakentamissopimuksesta tuli tärkein yksittäinen instrumentti asuntotuotannon tehostamisessa erityisesti suurimmissa kaupungeissa, joihin muuttoliike maalta kohdistui voimakkaimmin. Aluerakentamisella tarkoitetaan tässä käytäntöä, jossa grynderi osti maata kunnan alueelta ja suunnitelti siihen itse kaavan. Tämän jälkeen yritys teki kunnan kanssa aluerakennussopimuksen, jossa rakentaja huolehti useissa tapauksissa asuntotuotannon lisäksi kunnallistekniikan rakentamisesta. Usein käytäntöön kuului, että rakennusliike lahjoitti kunnalle hankkimaltaan alueelta kunnan julkisiin palveluihin tarvitsemat maa- ja tiealueet. Kun rakennusliike hankki syrjäistä maa- ja metsätalousmaata, rakensi sen tiuhaksi kerrostaloalueeksi ja myi mahdollisimman hyvään hintaan, tuli taloudellinen hyöty sille suurimmaksi. Aluerakennussopimusjärjestely nopeutti asuntotuotantoa, sillä normaaliin kunnalliseen päätöksentekomenettelyyn verrattuna säästynyt aika saattoi olla jopa vuosia. (Hytönen & Seppänen 2009, 72-73)

Pankit ymmärsivät varsin pian teollisen rakentamisen edut omalta kannaltaan. Aluerakentaminen soi mahdollisuuden uusien asiakkaiden hankkimiseen asuntosäästämisen kautta. Asuntosäästöjä puolestaan käytettiin grynderien rakennushankkeiden rahoittamiseen. Alkuvuosina asuntosäästämistoimintaan osallistuivat merkittävimmin Postipankki ja Helsingin Työväen Säästöpankki (Suomen Työväen Säästöpankki vuodesta 1970). Asuntotuotannon rahoittajista suurin oli Arava. Vuonna 1960 rakennetuista asunnoista se rahoitti noin 10 000 huoneistoa, kun vapaarahoitteisia asuntoja rakennettiin tuolloin yhteensä suunnilleen puolitoistakertainen määrä. Vuosina 1957–1960 Aravan rahoittamista asunnoista neljännes oli asunnontarvitsijoiden omien yhteenliittymien kerrostaloihin rakentamia. (Hytönen & Seppänen 2009, 71)

Laajamittainen teollinen rakentaminen kytki siten toisiinsa varsin monen tahon intressit. Aluerakentaminen terminä tuli lainsäädäntöön vasta vuonna 1969, vaikka aluerakentamistoimintaa oli silloin harjoitettu jo vuosikaudet.

Suurina sarjoina valmistetut kerrostaloasunnot merkitsivät selvää parannusta yleiseen asumistasoon. Suomalaisen asumisen lähtötaso oli 1960-luvun alussa kansantuloon nähden Euroopan alhaisimpia. Maalta kaupunkeihin muuttaneet lähtivät puisista asuintaloista ja saivat kerrostaloihin muuttaessaan ensi kertaa juoksevan veden, sisäkäymälän, kylpyhuoneen ja keskuslämmityksen. Huoneisto oli usein valoisampi kuin entisessä asunnossa. Samalla muutto kerrostaloon oli saapumista täysin uudenlaiseen ympäristöön, jossa asumista oli suorastaan opeteltava, sillä uudenlainen tilajako ja uudet asumismukavuutta lisäämään tarkoitettavat varusteet edellyttivät uudenlaista kalustamista, tilan käyttöä ja asunnossa liikkumista (Hytönen & Seppänen 2009, 72-73).

Samoin uusi ympäristö edusti uudenlaista yhteisöllisen asumisen tapaa.

Varhaisimpia aluerakentajia olivat turkulaistet Puolimatka sekä rakennusliike Ruola, jonka merkittävä avaus tapahtui juuri Lahdessa, jonne muuttoliike oli synnyttänyt huutavan asutuspulan. Ruolan ensimmäinen aluekohde oli Lahden Möysä, jonka jälkeen sillä oli Turussa puolenkymmentä aluerakennuskohdetta vuosikymmenen loppupuolella. Myös tamperelainen Mattinen & Niemelä oli aluerakentamisen pioneereja.

Puolimatkan toteuttama Helsingin Kaivoksela on usein mainittu maan ensimmäisenä aluerakentamiskohteena, mutta Ruolan alueen kauppa ja alueen suunnittelu tapahtui samaan aikaan.

Kuva rakennustyömaalta Viipurintie 3 vuonna 1962, kuva Kuvakiila, Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.3 Ostoskeskusten kehitys Suomessa

Tämän luvun tekstin pohjana on käytetty Arkkitehtitoimisto Livadyn laatimaa Louhentorin ostoskeskuksen rakennushistoriaselvitystä. (Arkkitehtitoimisto Livady, 2014)

Vähittäiskaupan tarpeita palveleva rakentaminen muuttui 1950- ja 60-luvuilla. Vielä 1950-luvun alussa oli tavallista sijoittaa liiketilat asuintalojen pohjakerrokseen, sekä perinteisissä kaupunkiympäristöissä että lähiöissä. Erillisten myymälärakennusten ja ostoskeskusten rakentaminen uusilla asuinalueilla tuli 1950-luvun kuluessa kuitenkin vähitellen sekä arkkitehtien, rakennuttajien että vähittäiskaupan yhteiseksi tavoitteeksi. Vähittäiskaupan jakeluverkkoon ja myymälärakennusten toteuttamiseen etsittiin uudenlaisia ratkaisuja. (Hankonen 1994, 239, 275; Saresto & Salminen & Vierto 2004, 33.)

Rakennusliikkeet ja arkkitehdit pyrkivät 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa rationalisoimaan talonrakentamista, ja toiminnallisesti eriytyvät talotyypit merkitsivät tuotannollisen tehokkuuden paranemista. Muun muassa arkkitehti Aarne Ervi oli jo 1950-luvun puolivälissä tuonut esille ”sekatalon”, eli sekä asuntoja että myymälätiloja sisältävän rakennuksen, yhtenä rakennusalan kehittämisen epäkohtana. (Hankonen 1994, 248, 275.)

Myös vähittäiskaupan toimintaperiaatteet kehittyivät 1950- ja 1960-luvulla. Huonosti säilyvien elintarvikkeiden jakelukanavia uudistettiin. Vanhanmalliset pienet myymälätilat soveltuivat vaikeasti uusiin hygieniää ja kylmäkalusteita koskeviin määräyksiin. Uudentyyppisissä ostoskeskuksissa tilan puute ei ollut ongelma. Samalla myös itse ostosten tekemisen tapa uudistui. Suomessa alkoi yleistyä uudenlainen myymälätyyppi, itsepalvelumyymälä, joka oli kehitetty Yhdysvalloissa jo 1930-luvulla. Itsepalvelumyymälöiden idea välittyi Suomeen Ruotsin kautta. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 11, 16–17.)

Lähiöt pyrittiin 1950- ja 60-luvuilla suunnittelemaan palvelujensa puolesta omavaraisiksi. Ostoskeskusten vähittäiskaupan suunnitteluun osallistui rakennuttajien ja suunnittelijoiden ohella vähittäiskaupan edustus. Vähittäiskaupan edustajana vuonna 1954 perustettu Kauppakamarin aluesuunnittelutoimikunta linjasi, että elintarvikeliikkeet tuli sijoittaa tasaiseksi verkoksi asumalähiöön siten, että etäisyys kodin ja lähimmän elintarvikeliikkeen välillä olisi korkeintaan 250 metriä. Valiokunnan tehtävänä oli ohjeistaa yleisesti ostoskeskusten suunnittelua etenkin mitoituksen ja liikkeiden määrän osalta.

Ostoskeskusten kehittelyyn oli vaikuttamassa useita näkökohtia. Asuintalojen pohjakerrokseen sijoitettujen liiketilojen katsottiin olevan yleensä liian pieniä, kun taas erillisiin liikekeskuksiin voitiin toteuttaa halutun kokoisia myymälätiloja. Erillisiin rakennuksiin sijoitettavat liiketilat voitiin myös toteuttaa rakenteellisesti helpommin. Samaan aikaan ostoskeskukset tehostivat kaupan omaa toimintaa muun muassa helpottamalla logistiikkaa. Ostoskeskusta pidettiin näin ollen hyvänä ratkaisuna sekä kuluttajille, jotka pystyivät tekemään ostoksiaan keskitetysti, että kaupaille, joiden katsottiin hyötyvän sijainnistaan toisten kauppojen lähellä ja usein myös alueen liikenteellisessä polttopisteessä. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 26, 33–34.) Ostoskeskuksista tuli nopeasti myös paikkoja, joissa vietettiin aikaa ja joissa myös hengailtiin. (Standertskjöld 2008, 126–127.)

1950-luvun jälkipuoliskolta alkanut noin kymmenen vuotta kestänyt ajanjakso oli ostoskeskusarkkitehtuurin kulta-aikaa, joka loi lajityypille ominaisen ja tunnistettavan ostoskeskusarkkitehtuurin. Siinä vallalla olleet arkkitehtuurin ja suunnittelun ihanteet ohjasivat ratkaisuja. Etenkin 1960-luvun ostoskeskuksissa tyyppipiirteenä on horisontaalinen ilme. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 26, 33–34.) Vaakalinjat korostuvat tyyppillisesti vahvoina räystäinä tai ulkonevien katosten leveinä otsapintoina.

Rakennusmassat ovat selkeitä ja matalia. Suurempiin ostoskeskuksiin saattaa liittyä erillinen maamerkin kaltainen korkea osa. Osassa ostoskeskuksia oli toinen kerros, jota voitiin käyttää toimistotilana.

Värit ovat useimmin vaaleita. Aikaisemmin usein rapattavat julkisivut vaihtuivat betonielementtirakentamisen myötä sileään maalattuun betonipintaan, jota täydensivät julkisivumateriaaleina mineriittilevyt ja profiloitu pelti. Julkisivun leveydeltä toistuvat näyteikkunat ja lasiovet tekivät eri liikkeiden muodostamasta kokonaisuudesta visuaalisesti yhdenmukaisen. Rakenteet pyrittiin tekemään linjakkain, ja detaljien vähäeleisyys sekä tiettyjen yksityiskohtien ja elementtien toisto ovat ostoskeskusten arkkitehtonisia tehokeinoja. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 33–34 ja Helasvuo & Vainio 2008, 18.)

Ostoskeskusten ensimmäisen rakennuskauden osuminen tasakattoja suosivaan arkkitehtuurin kauden helpotti toiminnallisesti tarkoituksenmukaisten pohjaratkaisujen suunnittelua. Kantavana rakenteena ostoskeskuksissa käytettiin yleisesti naulattua kehärunkoa, betonirunkoa tai pilari-liimapuurunkoa, mikä mahdollisti aiempaa suuremmat jännevälit. Myymälät voitiin toteuttaa yhtenäisinä suurina tiloina tai usean erillisen, saman katon alle ryhmitellyn tilan kokonaisuuksina. Arkkitehtejä ei useinkaan käytetty myymälöiden sisätilojen suunnittelussa. Esimerkiksi elintarvikemyymälät, jotka enenevässä määrin edustivat osuuskauppaliikkeitä, sisutettiin näihin varta vasten suunnitelluilla myymäläkalusteilla ja järjestyksellä.

Tyypillisessä 1950-luvun lopun ja 1960-luvun ostoskeskuksessa saman katon alle on ryhmitelty erillisiä matalia rakennusmassoja siten, että niiden väliin muodostuu jonkinlainen kulkuväylä tai aukio. Ulkotilaa on jäsennetty laatoituksen, nurmikenttien, istutusten ja penkkien avulla. Monissa tapauksissa on toteutettu myös vesiallas, jossa on suihkulähde. Arkkitehtuurilla on pyritty luomaan tyylikästä arjen ympäristöä. Liikenteen erottelu – yhtäältä huolto liikenteen ja asiakasliikenteen, toisaalta jalankulkijoiden ja autoliikenteen erottaminen toisistaan – kuului niin ikään ostoskeskussuunnittelun periaatteisiin. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 33–34.)

Ostoskeskuksissa toimi tyyppillisesti muutama päivittäistavaramyymälä, posti, pankki, apteekki ja kahvila ja niistä muodostui kaupunginosien keskeisimpiä kohtaamispaikkoja. Ostoskeskukset olivat useimmiten yksikerroksisia, koska liikkeiden uskottiin menestyvän vain maantasossa. Rakennuksissa oli tasakatto, joka mahdollisti suuren runkosyvyyden ja toimintojen mukaan vaihtelevat pohjaratkaisut. Rakennusosien keskelle jäävälle atriumihalle avautuivat myymälätilojen suuret lasi-ikkunat, joista näki liikeisiin sisälle. Ulkotilaa jäsennettiin tyyppillisesti laatoituksen, nurmikenttien, istutusten ja penkkien avulla. Monissa tapauksissa sisäpihalle rakennettiin myös vesiallas, jossa oli suihkulähde. Sisäpihoista tehtiin viihtyisiä kohtaamispaikkoja. Ostoskeskukset olivat usein hyvin sisänpäin kääntyneitä matalia rakennuksia. Takapuoli oli umpinainen lastauslaitureiden ja parkkipaikkojen puolelta. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 33–34. Koistinen, K. 2009, 13–15. Lindh, T. 2002, 66–71)

Ostoskeskusta voidaan pitää yhtenä 1900-luvun merkittävimmistä kaupallisen rakennustyyppin uusista keksinnöistä. Säilyneissä ostoskeskuksissa on paljon lähiöiden toteuttamisen aikakauden rakentamiselle ja rakennustaiteelle tyyppisiä piirteitä, ja ne ovat monissa tapauksissa oman lähiönsä keskeisiä rakennuksia. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 33–34, 49.)

2.4 Ostoskeskustyypittely

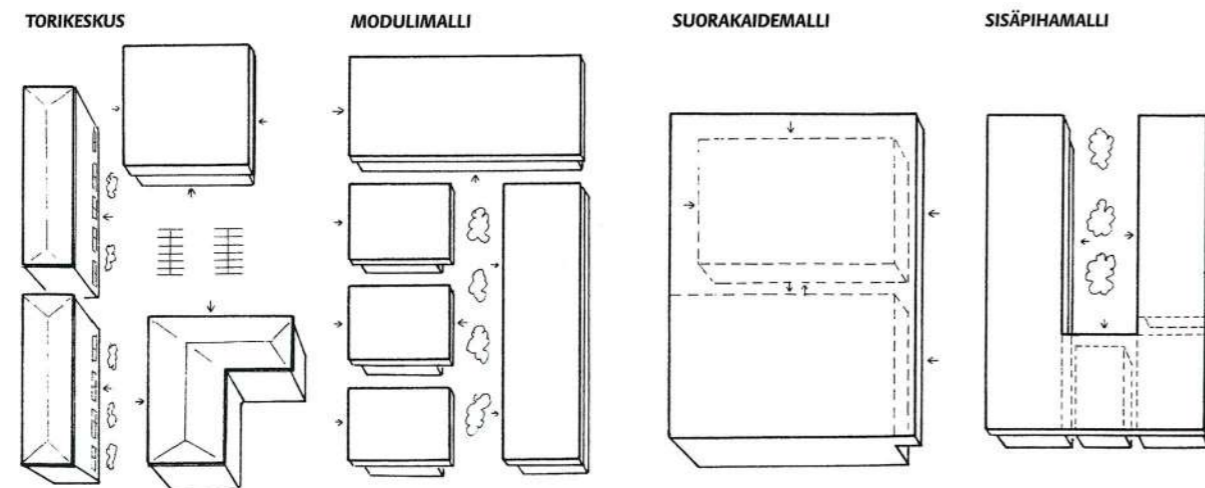
Liikerakennusmassojen sijoittumisella toisiinsa ja ympäristöönsä nähden on merkittävä rooli siinä, millaisiksi ostoskeskuksen ulkotilat muodostuvat. Luukinen ja Santasalo (1990, 24) ovat jakaneet ostoskeskukset neljään eri tyyppiin, joita ovat torikeskus, modulimalli, suorakaidemalli ja sisäpihamalli. Esimerkiksi Helsingissä 1960- ja 1970-luvuilla valmistuneista ostoskeskuksista noin puolet edusti sisäpihamallia ja puolet suorakaidemallia. (Saresto & Salminen & Vierto 2004, 50–55).

Torikeskustyyppi on ostoskeskustyypeistä vanhin. Siinä yksi tai useampi liikerakennus ja niiden ympäristö muodostavat yhtenäisen palvelualueen ja osa liiketoiminnasta voi olla sijoitettuna myös asuinrakennusten kivijalkaan. (Luukinen & Santasalo 1990, 23–24.) Autopaikoituksella ja liikenteellä on ostoskeskukseen ja sen edustan jalankulkualueisiin nähden keskeinen sijainti, laajaa ja aukeaa toritilaa on jäsennely kasvillisuudella rajaamalla.

Modulimallissa liiketilat on ryhmitelty pienempiin rakennuksiin keskusaukion tai sisäpihan ympärille ja rakennusten väliin jäävät käytävät ovat joko osittain katettuja tai kokonaan kattamattomia. Sisäänkäynti liiketiloihin tapahtuu rakennusten eri sivuilta ja ostoskeskuksen puolilta. (Luukinen & Santasalo 1990, 23–24.) Liikenne ja autopaikoitus on suljettu ostoskeskuksen ulkopuolelle ja sisäpihalle jäävä alue on osoitettu jalankululle.

Suorakaidemalli on ulkotilojen näkökulmasta ostoskeskustyypeistä sulkeutunein. Sen sisäänkäynnit ovat ulkoseinustan puolella tai usein ilkeivallan kohteena olevalla keskikäytävällä. (Luukinen & Santasalo 1990, 23–24.) Yleisesti ostoskeskusten vaikeasti valvottavat käytävät ja katseilta suojatut nurkkaukset ovat haasteellisia sosiaalisen kontrollin ja siten koetun turvallisuuden näkökulmasta. Miellyttävän jalankulkuympäristön luominen suorakaidemallin rinnalle on haastavaa ja helposti ostoskeskustan edusta onkin autopaikoituksen hallitsema.

Sisäpihamallissa liikerakennukset ympäröivät torimaista oleskelupihaa, jolle liiketilat avautuvat. Ulkoseinät ovat usein ikkunattomia eikä niiden puolelta ole pääsyä liiketiloihin. (Luukinen & Santasalo 1990, 23–24.) Autopaikoitus ja ajoneuvoliikenne sijoittuvat liikerakennuksen ulkoreunalle, mikä mahdollistaa suojaisen sisäpihan syntymisen.

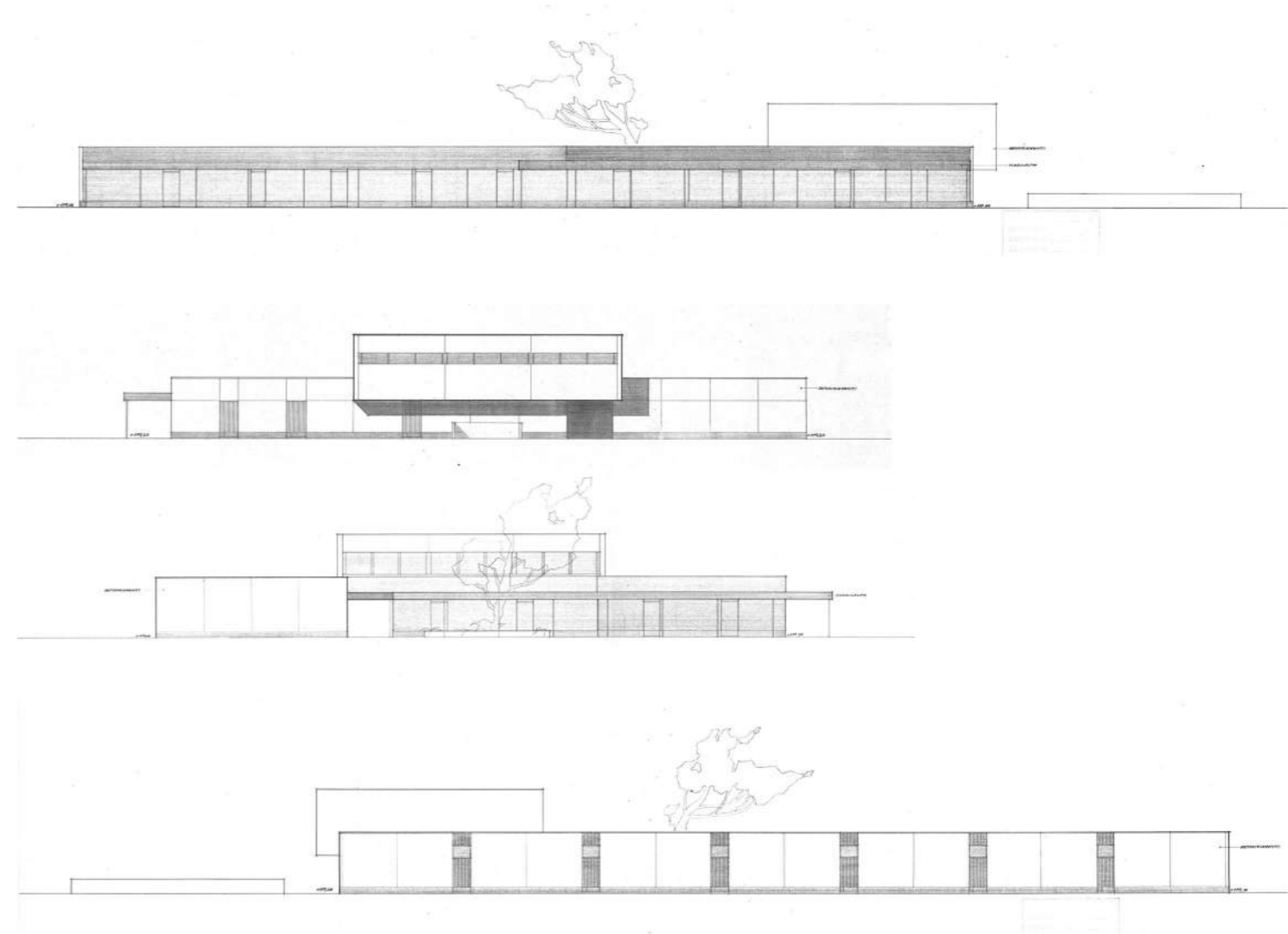
Ostoskeskustyyppit Luukisen ja Santasalon (1990) luokittelun mukaan.

2.5 Ruolan ostoskeskuksen arkkitehtuuri

Ruolan ostoskeskus edustaa massoitteeltaan ns. sisäpihamallia. Tässä mallissa liiketilat avautuvat niimensä mukaisesti sisäpihalle ja ulkopuoli edustaa suljetumpaa ilmettä, jossa harvoin on edes ikkunapintaa.

Rakennuksessa on selkeästi havaittavissa tyyppisiä 1960-luvun arkkitehtuurin ihanteita. Alkuperäisessä suunnitelmassa on vahva horisontaalinen ja selkeä ilme, jota korostetaan rakennuksen sisäpihajulkisivua kiertävällä leveällä katoksella. Sisäpihalle avautuvat julkisivut ovat pääasiassa näyteikkunaa, eli kevyitä lasi-alumiinirakenteita ja rivissä olevat liikkeet erottuvat toisistaan ainoastaan nimikylttiensä perusteella. Rakenteet ovat linjakkaita ja detaljit vähäeleisiä. Katoksen alapinta on verhottu lakatulla höylätyllä laudalla ja otsapinnassa on vaakasuuntainen profiilipelti. Väritys on vaalea.

Kuten ostoskeskuksen suunnittelun peruskonseptiin kuului, huoltoliikenne ja asiakasliikenne samoin kuin autoliikenne ja jalankulku on erotettu toisistaan. Huoltoliikenne sijoittuu rakennuksen etelä- ja länsipuolelle, joiden julkisivut ovat umpinaisia betonirakenteita.

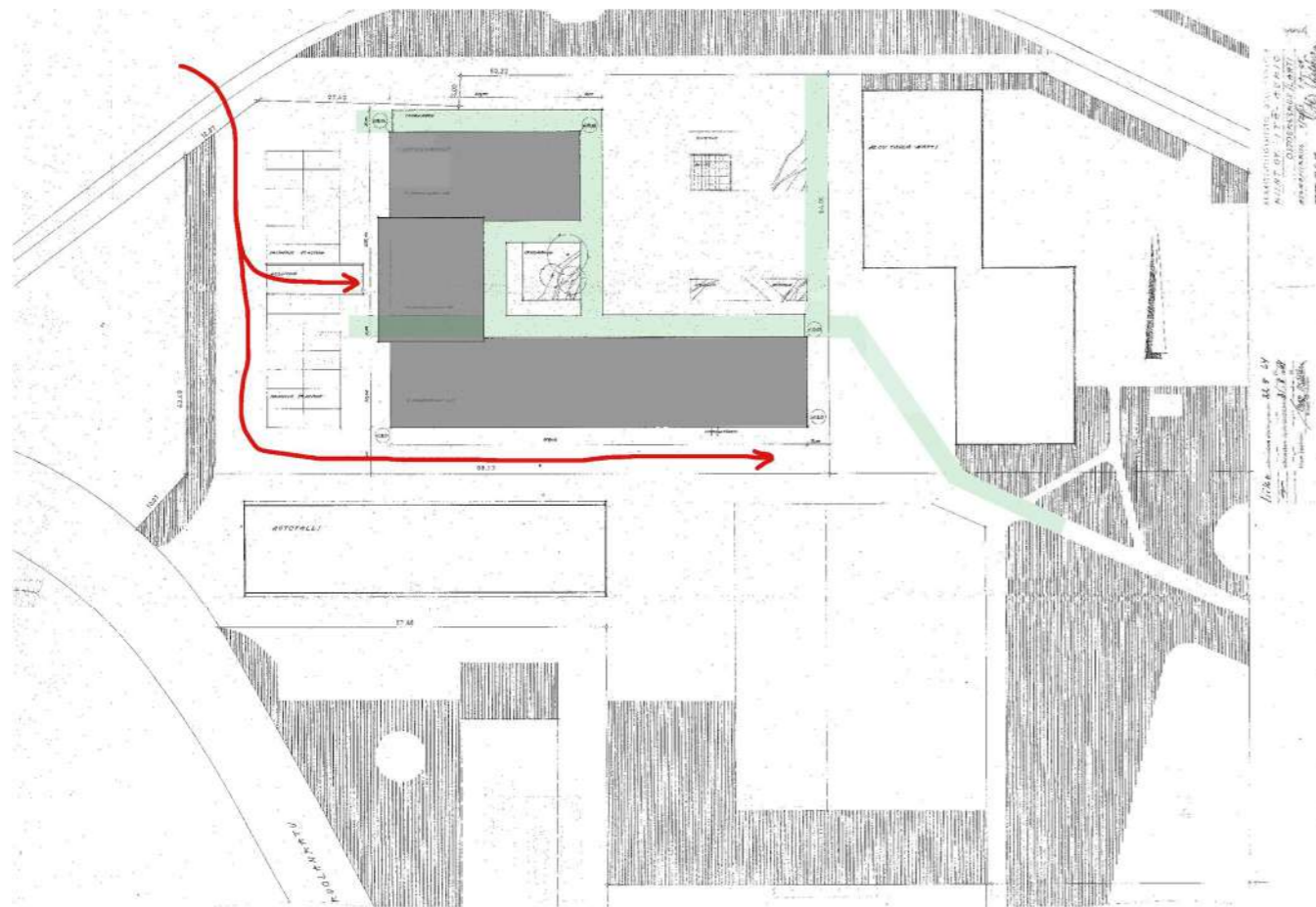
Ruolan ostoskeskus. Kuva vuodelta 1967. Työväen arkiston valokuvakokoelmat.
Toisessa kerroksessa Rakennustoimisto Ruola Oy:n toimistotila.

2.6 Piha-alue ja ympäristö

Alkuperäisessä tilanteessa ostoskeskus sijaitsee melko tiukasti rakennuspaikallaan. Sitä rajaa itäpuolella asunto-osakeyhtiö Taula-Matin tontti rakennuksineen ja ostoskeskus sijoittuu vain 3 m etäisyydelle tontin itärajalta. Pohjoispuolella pysäköintialue ja kolmen pääkadun solmukohta. Rakennuksen länsipuolelle sijoittuu tontille ajo sekä paikoitusalue ja eteläisivustalla on leveä huoltoreitti ja viereisen tontin autotallirakennus.

Ostoskeskuksen sisäpihalle on alkuperäisessä suunnitelmassa esitetty laatoitus sekä erillisiä istutettavia alueita. Katokseen on suunniteltu aukko, josta luonnonvalo johtuu sen alle esitettyyn istutusalueeseen.

Jalankulkuliikenne on esitetty oheiseen asemapiirustukseen vihreinä kaistoina ja autoliikenne punaisin viivoin. Alueen halki asuinkerrostalojen keskellä kulkeva kävelyliikenteen väylä päättyy ostoskeskukselle, mutta sen päätteeksi on ostoskeskuksen taustapuoli.

Rakennuksen edustalle muodostuvalle sisäpihalle suunnitelmassa esitettiin vesiallas, jossa on suihkulähde. Se toteutettiin ja alueen valmistumisen ja oletettavasti tuottavan projektin kunniaksi Rakennusyhtiö Ruola tilasi kuvanveistäjä Viljo Mäkiseltä Sukeltaja-patsaan, jonka yhtiö lahjoitti alueelle ja joka asennettiin suihkulähteeseen. Sukeltaja-patsas on parhaillaan kunnostettavana ja allas odottaa peruskorjausta.

Viljo Mäkisen pronssiveistos Sukeltaja, 10.8.2011, kuva Tiina Rekola. Lahden museoiden kuvakokoelmat.

Sukeltaja-patsas, 1984, kuva Irina Nurmi. Lahden museoiden kuvakokoelmat.

2.7 Vastaavat aikalaiset

Ruolan ostoskeskuksen valmistumisen aikaisia muita valmistuneita ostoskeskuksia on listattu ohessa. Ostoskeskuksia rakennettiin 1960-luvulla verraten runsaasti. Helsinkiin valmistui 1960-luvulla 16 ostoskeskusta. Kokoluokaltaan Ruolan ostoskeskus on pienehkö verrattuna useimpiin muihin 1960-luvulla, etenkin pääkaupunkiseudulle valmistuneisiin kohteisiin. Se ei erotu aikalaisistaan erityisesti sommittelunsa, arkkitehtuurinsa tai rakennusteknisen toteutuksensa puolesta.

Ostoskeskusten haasteet nykypäivänä perustuvat pitkälti yksityisautoiluun ja kaupan keskittymiseen suur-yksiköihin. Osansa haasteesta muodostaa myös ostoskeskusten omistuskuviot. Yksityisomistajien intresseissä ei useinkaan ole alueen tai sen keskuksen pitkäjänteinen toiminnallinen kehittäminen. Aluepoliittisten tavoitteiden toteuttamisen ei myöskään koeta olevan yksityisomistajien vastuulla. Ostoskeskusten kehittäminen taloudellisesti kannattaviksi ja kuluttajille houkuttelevaksi vaihtoehdoksi on osoittautunut varsin haastavaksi.

Monet 1960-luvun ostoskeskuksista on edellä mainittujen syiden ja mittavan korjausvelkansa vuoksi purettu ja purku-uhan alaisena.

Helsinki:

Munkkivuoren ostoskeskus, 1959, 1963, Antero Pernaja ym. (luokka 1, modulimalli)
Herttoniemen ostoskeskus, 1961, Iikka Martas (purettu noin 2008)
Kulosaaren ostoskeskus, 1961, Erkki Karvinen (luokka 1, kaksikerroksinen)
Pukimäen ostoskeskus, 1961, Toivo Korhonen (purettu noin 2008)
Puotilan ostoskeskus, 1961, Erkki Karvinen (purettu osin)
Konalan pieni ostoskeskus, 1961, Erkki Karvinen
Maunulan (Suursuon) ostoskeskus, 1962, Erkki Karvinen (purettu?)
Konalan ostoskeskus, 1963, Erkki Karvinen (purettu 2000-luvulla)
Pihlajamäen ostoskeskus, 1963, Kaija ja Heikki Siren
Puotinharjun puhos, 1964, Erkki Karvinen
Myllypuron ostoskeskus, 1965, Erkki Karvinen (purettu 2010)
Vuosaaren ostoskeskus, 1965, Lauri Silvennoinen
Lehtisaaren ostoskeskus, 1967, Olli Kivinen (puretaan)
Kontulan ostoskeskus, 1967, Aino Tanderfelt-Laurila
Vuosaaren eteläinen ostoskeskus, 1967, Vijo Revell ja Heikki Castrén (purettu 2003)
Puistolän liikekeskus, 1968, Toivo Korhonen
Jakomäen ostoskeskus, 1968, Pauli Lehtinen (L-malli, tiiltä julkisivussa)

Vantaa:

Merikotkantie 1:n ostoskeskus, 1961, Erik Andersin
Kaivoksen ostoskeskus, 1962-65, Arne Ehojoki (osa purettu)
Rekolän ostoskeskus, 1964, G. Malmström
Korsonpolku 4:n ostoskeskus, 1964, Eija-Leena ja Elja Airaksinen
Korsontie 7:n ostoskeskus, 1967, Eija-Leena ja Elja Airaksinen
Louhelän ostoskeskus, 1967, Arne Ehojoki, (purettu)
Vantaanpuiston ostoskeskus, 1967, Arne Ervi
Simonkylän ostoskeskus (Ristipuro), 1967, Jorma Lahti
Tikkurilän ostoskeskus, 1968, Pauli Sulonen, laajennettu 80-luvulla
Hiekkaharjun ostoskeskus, 1969, Erkki Kuoppamäki

Espoo:

Oravannahkatori (Tapiola), 1960, Veikko Malmio
Otaniemen ostoskeskus, 1961, Alvar Aalto
Haukilahden ostoskeskus, 1962, Jaakko Laapotti
Pohjantori (Pohjois-Tapiola), 1962, Kaija ja Heikki Siren
Viherlaakson ostoskeskus, 1964, Ilmo Valjakka
Karakallion ostoskeskus, 1967, Kulutusosuuskuntien Keskusliiton arkkitehtiosasto, Veikko Rauhala ja Jouko Ylihannu
Iivisniemen ostoskeskus, 1968, Sato Arkkitehdit Arne Ehojoki
Heikintori (Tapiola) 1969, Arne Ervi (kaksikerroksinen)
Soukan ostoskeskus, 1972
Lintuvaaran ostoskeskus, 1962, Olli Kuusi, 1963, Saara ja Usko Tilanterä

Tampere:

Saukonmäen liikekeskus, 1968, Jaakko ja Antti Tähtinen
Kaukajärven ostoskeskus
Lentävänniemen ostoskeskus

3 Rakennushistoria

3.1 Rakennemuutos sodan jälkeisessä Suomessa

Sodanjälkeisessä Suomessa syntyi valtava asuntopula, kun menetetyiltä alueilta muuttaneelle siirtoväelle oli rakennettava asuntoja. Myös syntyvyys sodan jälkeisinä vuosina oli poikkeuksellisen suuri. Kun sotaveteraanien ja siirtoväen asuttaminen oli saatu päätökseen, maaltamuutto ylläpiti ja kasvatti entisestään asuntopulaa. Sotakorvaukset, jälleenrakennus sekä pula rakennusmateriaaleista ja riittävästä työvoimasta pakottivat etsimään entistä tehokkaampia tapoja rakentaa. Vastauksia haettiin elementtitekniikasta, jota alettiin kehittää 1950-luvulta alkaen.

3.2 Elementtirakentamisen varhaisia vaiheita

Elementtituotannolla saavutettava rakentamisen nopeus ja kustannustehokkuus riippui suurista sarjoista ja merkittävä este elementtirakentamisen yleistymiselle oli kaavoitus, joka salli vain korttelin kokoisten alueiden rakentamisen vielä pitkälle 1950-luvulle. (Hytönen & Seppänen 2009, 26,37)

Varhaisten elementtirakenteisten kohteiden elementit valettiin työmaalla rakennuspaikalle pystytyssä valimossa. Asuinrakentamisessa täyselementtitaloihin päästiin vasta 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa, jolloin perustettiin ensimmäiset elementtitehtaat, jotka olivat rakennusliikkeiden omistamia.

Elementtituotantoa kehitettiin erityisesti Tampereella ja Turussa 1950- ja 1960-luvun taitteessa muun muassa rakentaja- ja arkkitehtityöparien Armas Puolimatka ja Aarne Ehojoki, sekä Mattinen & Niemelä ja Olli Vahtera toimesta. Vahtera toimi yhteistyössä myös Rakennustoimisto Ruolan kanssa, joka oli myös elementtitekniikan kehittäjien etujoukoissa. Elementtitekniikan kehitys oli siis lähtöisin rakennusliikkeistä ja siihen vaikutti sekä pula ammattityövoimasta että materiaalien, mm. tiilien laadun ja saataavuuden ongelmat. Samalla tavoitteena oli toki taloudellinen kannattavuus.

Urakoitsijoiden kesken vuonna 1957 perustettu nk. Sileävalukerho vaihtoi tietoja ja kokemuksia rakentamistekniikasta ja kukin urakoitsija teki omaehtoista kehitystyötä. Nimensä kerho sai siitä, että yhteistyö käynnistyi nimenomaan sileävalutekniikan tutkimisesta. Ideana oli koota yhteen uusista rakennusmenetelmistä kiinnostuneita rakennusliikkeitä kehittämään sopivia sovelluksia ulkomaisista keksinnöistä. Yhteistyöyritykset kerättiin eri puolilta Suomea, jotta keskinäiset kilpailuasetelmat eivät tulisi avoimen yhteistyön esteeksi. Kerhoon tulivat mukaan Veikko Piispanen ja Martti Pasanen Kuopiosta, Martti ja Urho Ruola Turusta, Aarre Mattinen ja Artturi Niemelä Tampereelta, Sullo Palmas Oulusta, Vaasassa toiminut rakentaja K. E. Nyman, rakennusvälineitä maahan tuovan ja valmistavan Rakennusväline Oy:n johtaja Atte Lehto sekä muun muassa Ilmari Helanto, joka perusti urallaan useita rakennusalan yrityksiä, kuten Rakennus- ja Insinööritoimisto Teräsbetoni Oy:n ja Elementtituote Oy:n.

Suunnittelijoista uusien menetelmien kehittelyyn kutsuttiin mukaan Mattinen & Niemelän käyttämät arkkitehdit Olli Vahtera ja Kaarlo A. Pinomaa. Jäsenyritykset ryhtyivät kehittämään elementtitekniikkaa mm. asuinrakentamisessa ja päähuomio suuntautui työmaalla tapahtuvan työn kehittämiseen. Kerhon toiminnan ydin oli ryhmän keskinäisessä kokemusten vaihdossa. Kerho järjesti lukuisia opintomatkoja ulkomaille, varsinkin Ranskaan, Tanskaan ja Ruotsiin ja piti yhteyksiä viranomaisiin ja muihin sidosryhmiin kutsumalla niiden edustajia opintomatkoihin ja kerhon järjestämiin seminaareihin. Kerhon merkitys oli suurimmillaan 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alkupuolella, jolloin suomalainen asuinrakentaminen otti ensi askeliaan teollistumisessa. (Hytönen & Seppänen 2009, 50)

3.3 Aluerakentaja Rakennustoimisto Ruola Oy

Vuonna 1947 turkulaiset veljekset Urho ja Martti Ruola perustivat Rakennusliike M. & U. Ruolan. Vuodesta 1950 yritys toimi nimellä Rakennustoimisto Ruola Oy. Nimi vaihtui vielä Rakennus-Ruola Oy:ksi, kun Rakennus Oy fuusioitiin yritykseen vuonna 1976.

Rakennustoimisto Ruola Oy oli edelläkävijöitä 1950-luvun lopulla alkaneessa betonielementtitekniikan kehittämisessä samoin kuin aluerakentamishankkeissa, joissa tehokkuuden parantamista tutkittiin työmaan prosessien tehostamisen kautta.

Ruola kokeili vuonna 1957 Turussa ensi kertaa onnistuneesti sileävalua, johon se yhdisti elementtitekniikkaa. Yritys käytti As. Oy Eerikinkatu 41:ssä ”betonoimislevyjä” kantavien seinien ja välipohjien rakentamisessa ja väliseinissä huoneenkorkuisia kevytbetonisia siporex-elementtejä. Rakennusliike kertoi seinäpintojen olleen asennuksen ja saumauksen jälkeen valmiit tapetoitaviksi. (Rakennustaito 21/1957, s. 538.)

As. Oy Sepänkulmaa rakentaessaan Ruola käytti jo varsinaisia betonielementtejä, jotka valmistettiin Itäisen Pitkätien ja Sepänkadun kulmassa kadulle pystytetyssä kenttävalimossa. Sieltä tulivat väliseinäelementit, välipohjien alalaatat, parvekkeet sekä osa ulkoseinistä. Esivalmisteiset porrassyöksyt hankittiin ulkopuolelta. Paikallavaluna valmistuivat kantavat väliseinät. Lokakuussa 1957 alkaneet rakennustyöt saatiin päätökseen seuraavan vuoden kuluessa.

Ruola perusti Suomen ensimmäisen elementtitehtaan Turun Itäharjulle vuonna 1959 ja Ruolan rakentamana Suomen ensimmäinen yksinomaan tehdaselementeistä valmistunut asuintalo nousi Turkuun Kupittaankatu 45:een. Se valmistui lokakuussa 1959. (Moberg & Lehtonen)

Ruola hankki kannuksensa julkisessa rakentamisessa, ja siirtyminen asuntotuotantoon tapahtui vähitellen. Asuntotuotannon kasvu oli käyntiin päästyään huimaa, ja siitä alkoi tulla 1960-luvulla Ruolan päätoimiala, mutta tästä huolimatta yritys säilytti julkisen rakentamisen toisena tukijalkana. Yhtiö oli maan suurimpia valtion lainoittamien talojen rakentajia, ja varsinkin vuokratalotuotanto oli poikkeuksellisen suurta. Aluksi yhtiön toiminta perustui urakkatarjousten pohjalle, ja oma asuntotuotanto, niin sanottu perustajaurakointi, saatiin varovaisesti käyntiin 1950-luvun puolivälissä.

Ruola toteutti ensimmäiset aluerakentamiskohteensa Turussa vuonna 1965. Ruola osallistui Turussa useiden suurien lähiökohteiden rakentamiseen. 1960-luvulla toiminta laajeni Lahteen ja Lohjalle. Lahdessa Rakennus-Ruola toteutti myös suuren osan Mikkulan alueen rakentamisesta. 1970-luvun puolivälissä aluekonttoreita oli Turun, Lahden ja Lohjan lisäksi Helsingissä ja Porissa ja yritys oli 1970- ja 1980-luvuilla Suomen kymmenen suurimman rakennusyhtiön joukossa.

1960-luvun alussa Ruola ryhtyi kilpailemaan yhä vaativammista julkisista kohteista. Kohteista merkittävimpiä oli 1962 valmistunut Turun kaupunginteatteri Aurajoen itärannalla. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin yhtiö rakensi yhdessä Mattinen-Niemelä Oy:n kanssa Lahden teatteritalon. Ruola teki aluksi useita koulurakennuksia, mutta yhtiön varsinaiseksi tavaramerkiksi tulivat suuret sairaalaprojektit. Ruolan rakentama teknisesti vaativa Lahden suurmäki valittiin vuoden 1972 betonityöksi. Yhtiö rakensi myöhemminkin huomattavia kansallisia merkkirakennuksia: 1993 valmistuivat tasavallan presidentin virka-asunto Mäntyniemi ja Helsingin oopperatalo. (Hoffman 2015)

3.4 Suunnittelijat

Ruolan alueen asemakaavan, asuinkerrostalojen sekä alueen lastentalon ja ostoskeskuksen arkkitehtisuunnittelusta vastasi turkulainen arkkitehti Olli Vahtera. Vahtera syntyi vuonna 1926 ja valmistui arkkitehdiksi vuonna 1953.

Hän työskenteli aluksi arkkitehti Pekka Pitkäsen kanssa perustamassaan arkkitehtitoimistossa vuodesta 1954 alkaen. Vuodesta 1966 lähtien Vahtera toimi Reino Lukanderin kanssa Arkkitehtitoimisto Lukander & Vahterassa.

Vahtera on tunnettu erityisesti asuntotuotannostaan aluerakentamiskohteissa. Turkulainen Vahtera toimi arkkitehtina useissa Rakennusyhtiö Ruolan hankkeissa. Jo aikaisemmin Vahtera toimi läheisesti myös tamperelaisen rakennusliikkeen Mattinen & Niemelä kanssa ja oli mukana kehittämässä elementtirakentamisen alkuvaiheen ratkaisuja. Vahtera oli myös nk. Sileävalukerhon jäsen.

Vahteran toimiston varhaisimpia, noin vuosina 1965–75 suunniteltuja, rakennuksia on runsaasti Turussa muun muassa Nummessa, Hepokullassa (kaupunginosa Vätti) sekä Jyrkkälässä ja Vienolassa (kaupunginosa Pahaniemi). Taloille on tyypillistä ikkunoiden väliset, korostevärillä maalatut pystyprofiloidut betonielementit, jotka luovat ikkunarivistöille nauhamaisen vaikutelman.

Vahteran suunnittelema ja Mattinen & Niemelän toteuttama asuntokohteita on myös Tampereella mm. As. Oy Kalevan Sammossa, josta tuli yrityksen ensimmäinen suuri elementtikohde, kun yritys saamansa uuden toimeksiantonsa turvin rakensi kiinteän elementtitehtaan kaupungilta ostamalleen tontille ensimmäisten joukossa vuonna 1959. Kalevan Sammon kahdeksaan kerrostaloon tuli 288 asuntoa, jotka rakennettiin kahdessa vaiheessa, ensimmäiset neljä asuinkerrostaloa puolielementti- ja neljä jälkimmäistä täyselementtirakenteisina. Kohde rakennettiin vuosina 1959–1963, ja hankkeelle oli omista jatkuvaa rakennusmenetelmien kehittämisen tuotantoinsinööri Pentti Paleniuksen johdolla.

Ruolan ostoskeskuksen alkuperäisestä rakennesuunnittelusta on vastannut Insinööritoimisto Reijo Puolanne ja k:n, LVI-suunnittelusta Insinööritoimisto Åke Jokela ja sähkösuunnittelusta Sähköinsinööritoimisto Matti Leppä.

3.5 Suunnittelu- ja rakennusvaihe

Ostoskeskuksen suunnitteluvaiheesta ei ole kohtuullisella etsimisellä löytynyt kirjallista lähdetietoa. Ostoskeskus on osa Ruolan alueen aluerakentamiskohdetta ja se on mitoitettu palvelemaan alueen asukkaita ollen ns. lähikeskus. Alueelle suunniteltiin ja rakennettiin yhteensä 768 asuntoa yhteensä 17 kerrostaloon. Ostoskeskus on oletettavasti siis mitoitettu noin 2 500 asukkaan päivittäiseen käyttöön.

Ensimmäiset pääpiirustukset lupahakemusta varten on päivätty 1.4.1964. Pohjapiirustuksissa esitetään tilat pääpiirteittäin; liiketilojen sisäänkäynnit ja huoltoliikenteen puoleiset ovet, väliseinät ja sekä sosiaalitalat. Noin puoli vuotta myöhemmin marraskuussa 1964 päivätyissä lupapiirustuksissa neljän liiketilan osalta (kaksi elintarvikeliikettä, baari ja kioski) esitetään tarkempi toimintojen ja kiinteän kalustuksen sijoittuminen ja lisäksi varastointi- ja sosiaalitalat on sovitettu uudestaan vastaamaan oletettavasti tiloissa toimintaansa aloittavien liikkeiden todettuja tarpeita.

Rakennustoimisto Ruola Oy rakensi Möysän aluekohdetta varten Lahteen elementtitehtaan, jossa valmistettiin osaelementtitalojen ulkoseinäelementtejä. Väliseinät Ruola toi rekoilla Turun elementtitehtaaltaan. (Moberg & Lehtonen 1986, 54–55)

Kuva vuodelta 1967. Työväen arkiston valokuvakokoelmat.

3.6 Tilajärjestelyt

Rakennus koostuu kahdesta U-mallin muodostavasta rakennusmassasta. Rakennus on tyypiltään ns. sisäpihamalli ja sen kaksi rakennusmassa sijoittuvat lähekkäin siten, että niiden edustoille ja väliin muodostuu katetut kulkuväylät.

Sadekatokseen on jätetty neliön muotoinen aukko, jonka kohdalle on merkitty istutusalue. Rakennuksen etelä- ja länsiseinustat ovat umpinaisia ja niille sijoittuu liiketilojen huolto liikenne.

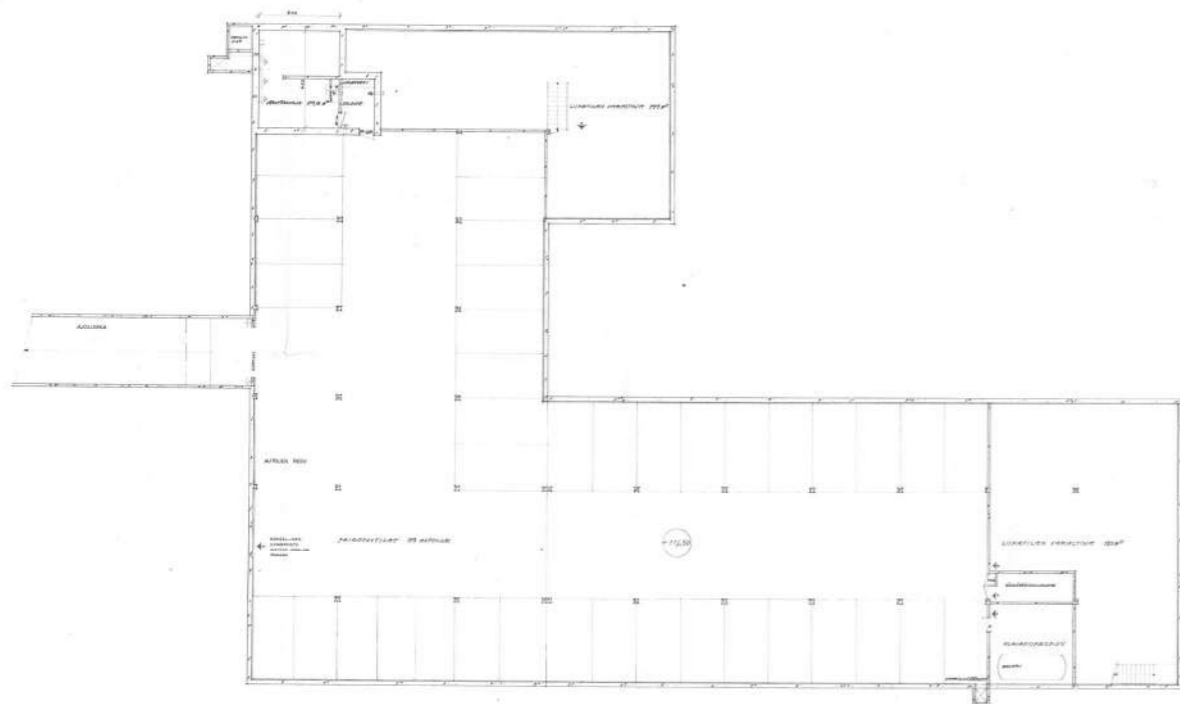
Alkuperäisessä suunnitelmassa rakennus on pääosin yksikerroksinen, mutta länsisivustalla on pienehkö osuus, jossa on toimistotilaa toisessa kerroksessa. Rakennuksessa on koko kerroksen kokoinen kellarikerros, johon on osoitettu pieni väestönsuoja, liiketilojen varastoja sekä 39 pysäköintipaikkaa. Ajoluiska kellarisiin sijoittuu rakennuksen länsisivustalle rakennuksen puolivälin kohdalle.

Kahden rakennusmassan liiketilat avautuvat pääosin sisäpihalle, mutta liiketiloihin on käyntejä myös pohjoisen puoleisen rakennusmassan pohjoissivulta. Etelä- ja länsijulkisivut ovat umpinaisia ja niille sijoittuu liiketilojen huolto- ja tavarantoimitusliikenne.

Ensimmäisissä lupapiirustuksissa liiketiloja on ensimmäisessä kerroksessa yhdeksän ja niillä on aputiloja myös rakennuksen kellarikerroksessa. Suunnitelmassa liiketilojen huoneistoala on yhteensä 1067 m² ja toimisto-osan huoneistoala on 210 m².

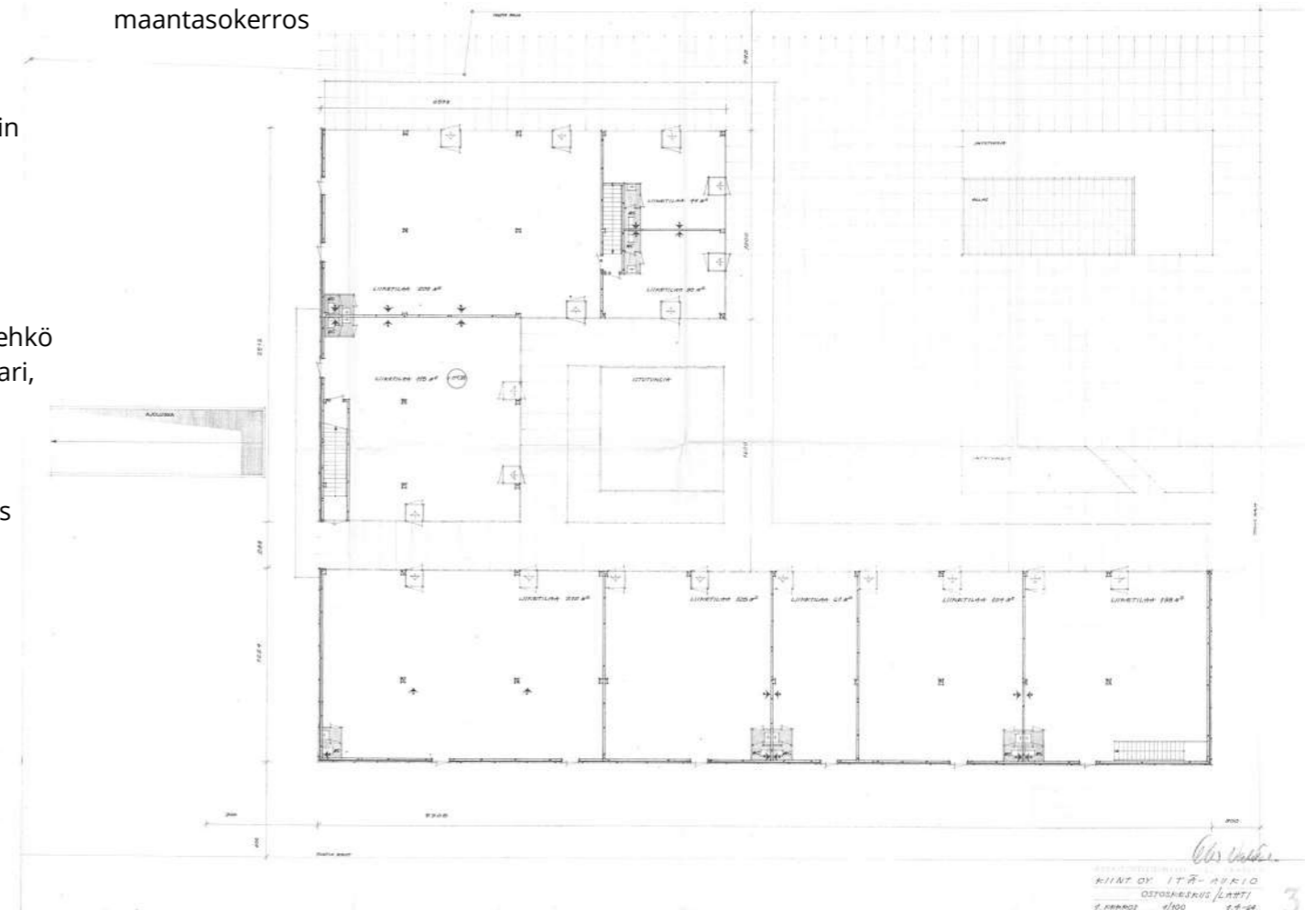
Toiseen kerrokseen kulku tapahtuu rakennusmassojen väliin jäävän kulkuväylän nurkalta.

kellarikerros

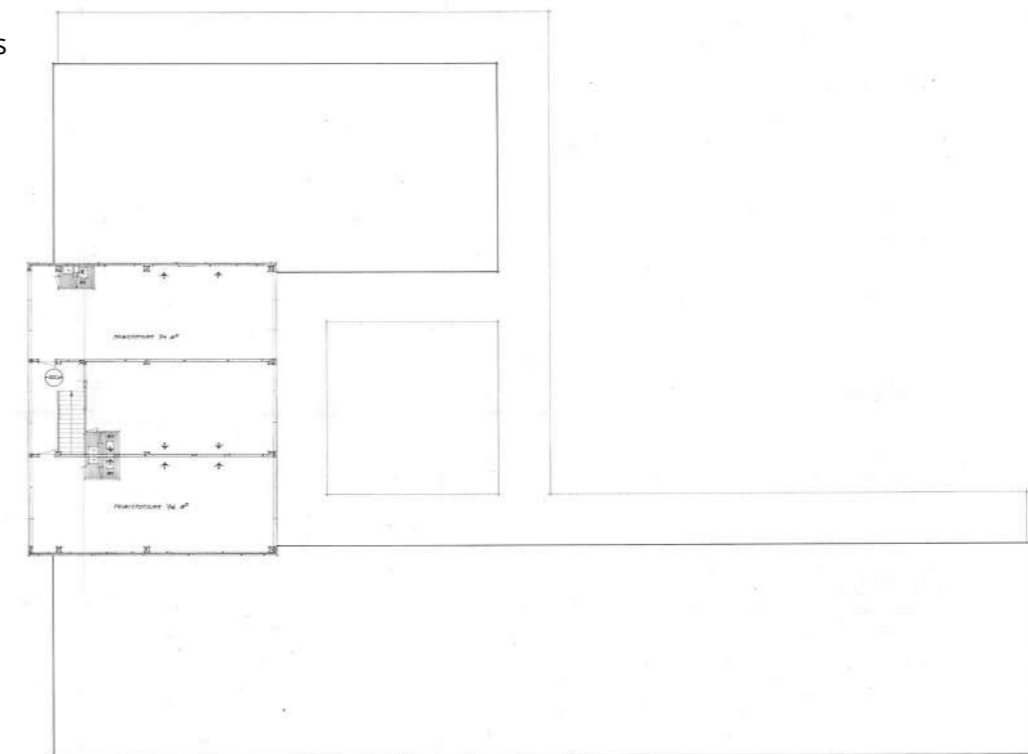
KIINT. OY ITÄ-AUNIO
OSTOSKESKUS/LAATI
KELLARIKERROS 1/100
1.9.04
A. Vaheri

maantasokerros

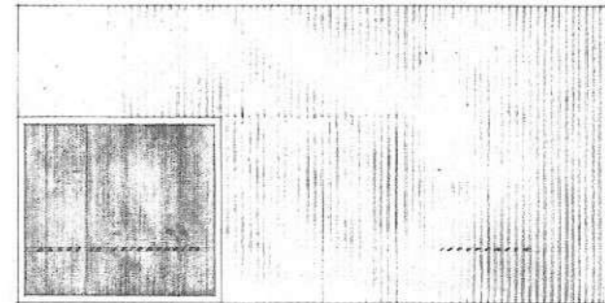
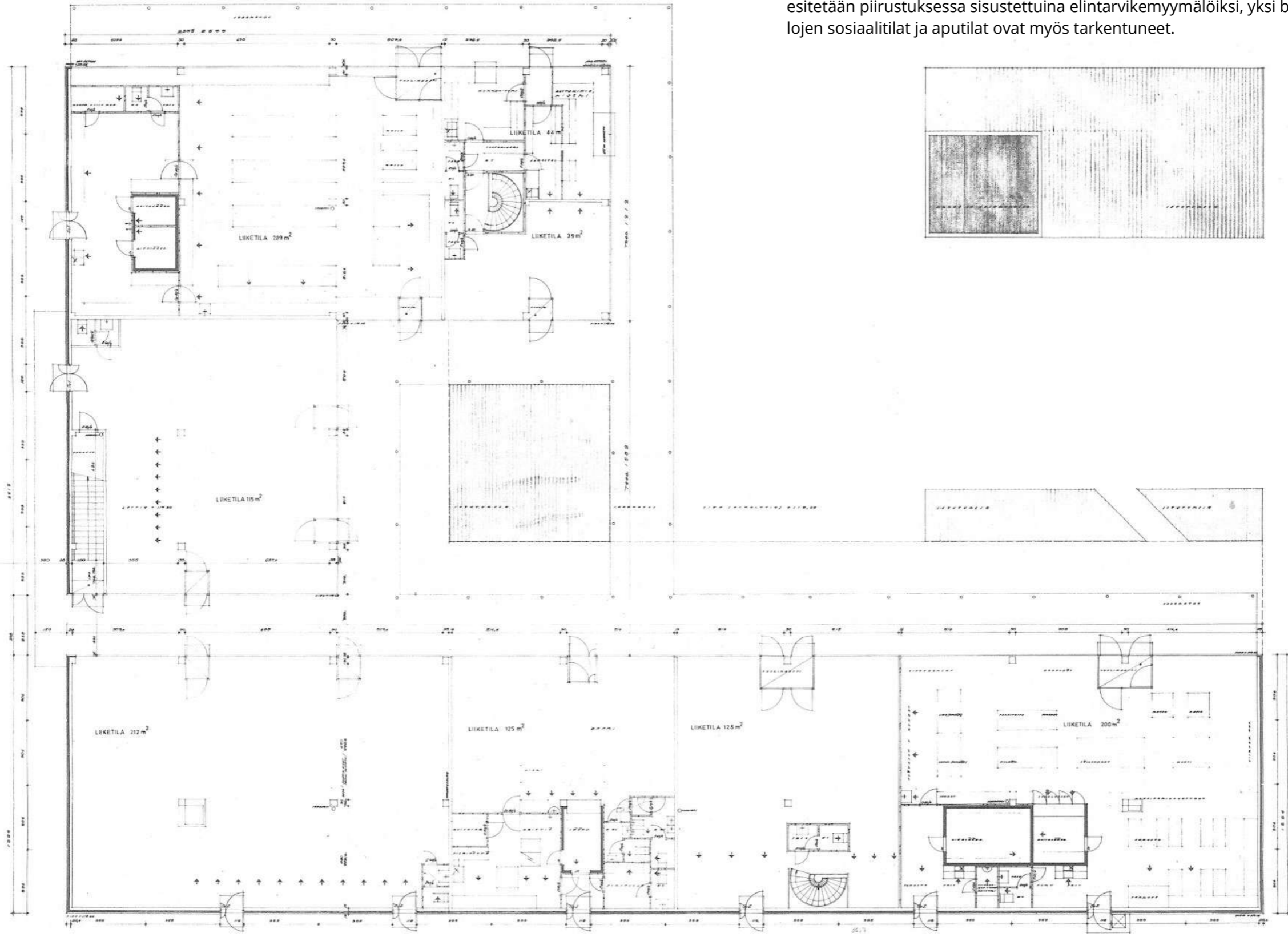
KIINT. OY ITÄ-AUNIO
OSTOSKESKUS/LAATI
1. KERROS 1/100
1.9.04
A. Vaheri

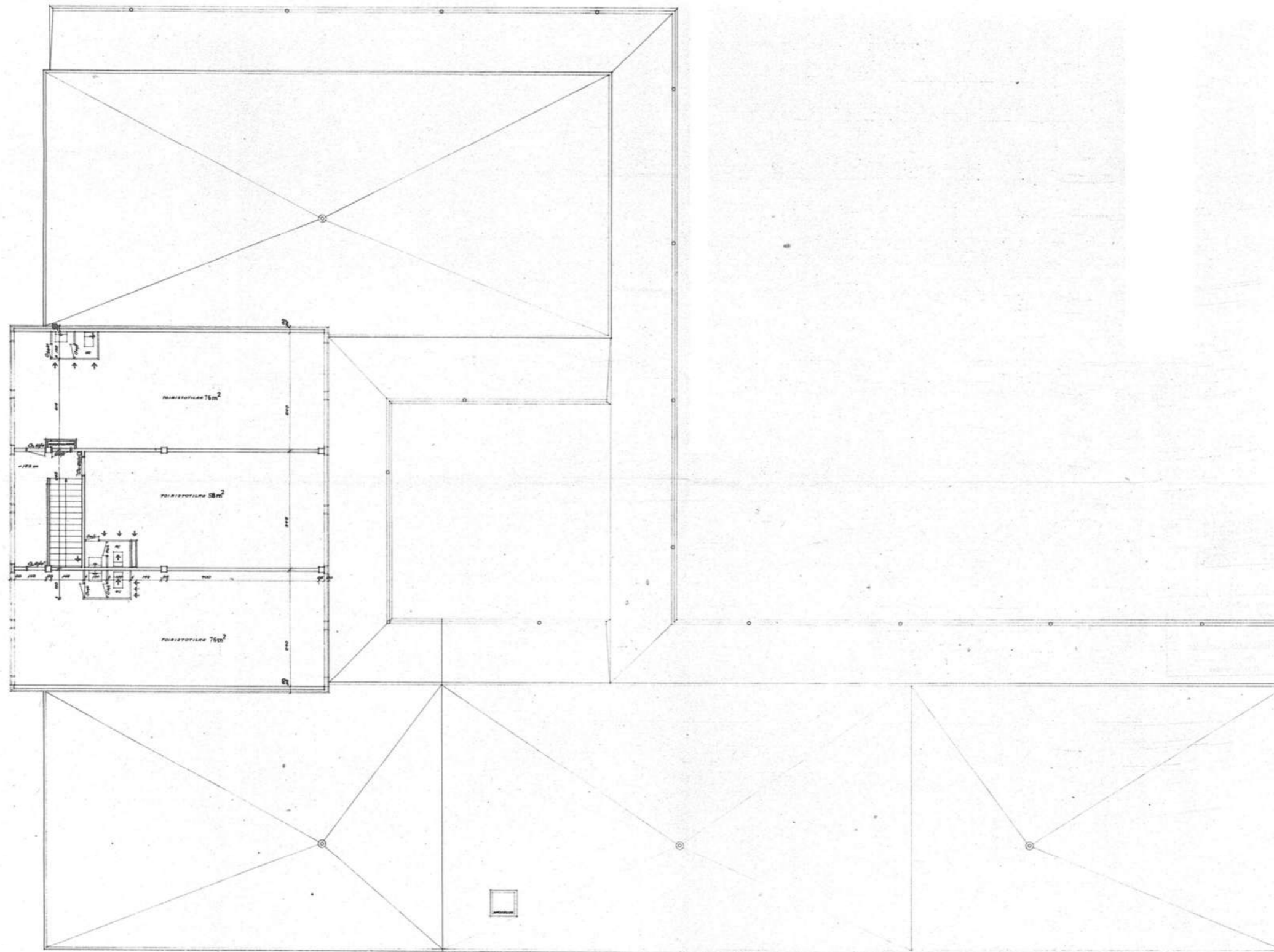
toinen kerros

KIINT. OY ITÄ-AUNIO
OSTOSKESKUS/LAATI
2. KERROS 1/100
1.9.04
A. Vaheri

Rakentamisen aikana tehdyssä muutoksessa (marraskuu1964, piirustusnimiön merkinnällä "korjattu") ensimmäisessä kerroksessa eteläpuoleisen, pitkän rakennusmassan liiketilat on vähennetty neljään siten, että pienin, yhden pilarivälin levyinen liiketila on poistettu. Keskellä on kaksi yhtä suurta liiketilaa (125 m²) ja molemmissa päissä on kolmen pilarivälin levyiset tilat (212 m² ja 200 m²). Kaksi liiketilaa esitetään piirustuksessa sisustettuina elintarvikemyymälöiksi, yksi baariksi ja yksi kioskiksi. Myös liiketilojen sosiaalitilat ja aputilat ovat myös tarkentuneet.

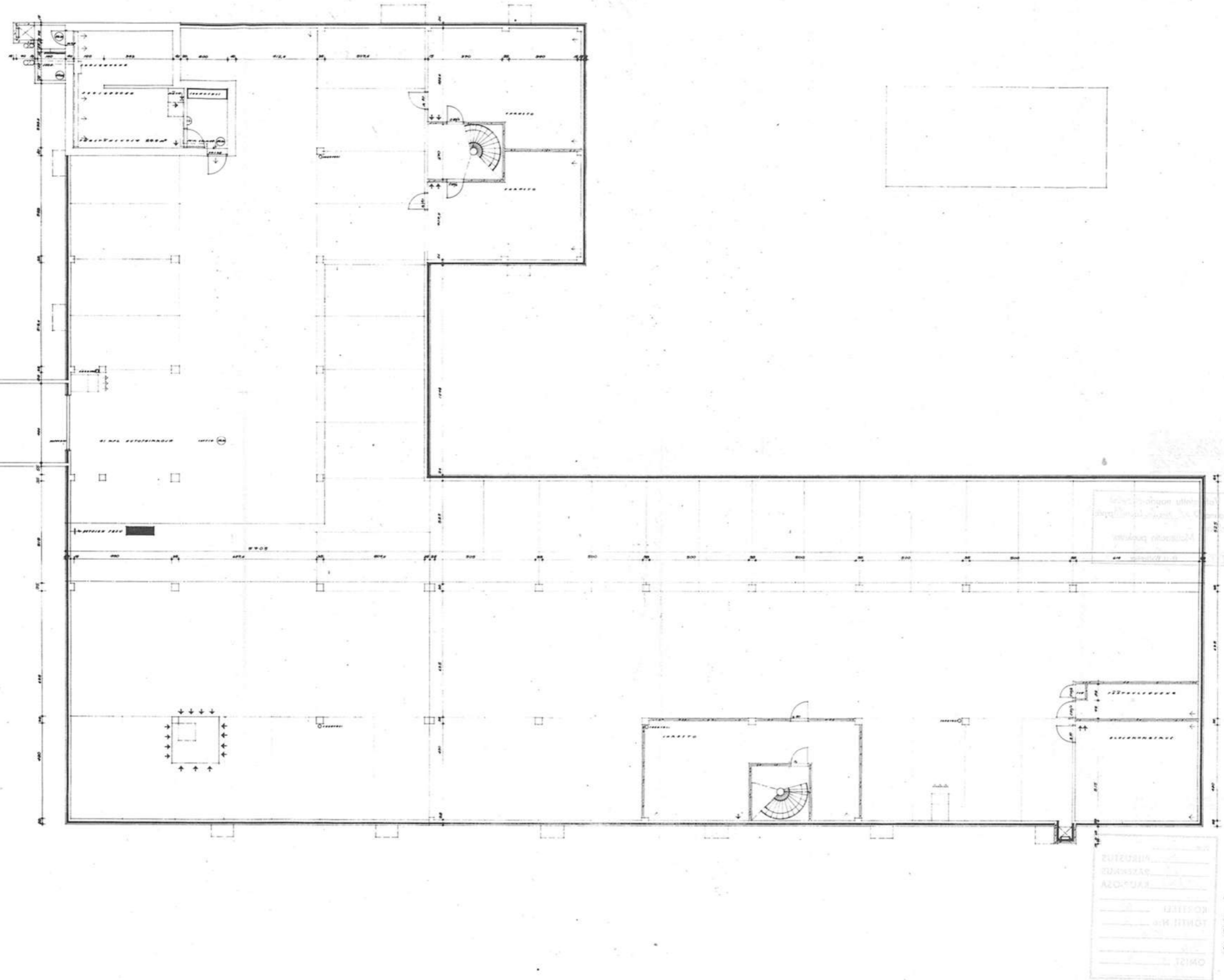

ARKKITEHTITOIMISTO OLLI VAHTERA
 EIINT. OY. ITÄ-AUKIO
 OSTOPESKUS / LAHTI
 2. KERROS 10.11.1944
Olli Vahtera

4

Kellarikerroksessa rakentamisen aikaisia muutoksia ovat lisääntyneet liiketilojen varastotilat ja portaiden muutos kierreportaiksi.

ARKKITEHTITOIMISTO OLLI VÄHÄNEN
KIINT. OY ITÄ-AUKIO
OSTOSKESKUS / LAHTI
KELLARIKERROS / KORTTI 2011-04
Olli Vähenen

2

3.7 Ulkotilat

Ostoskeskuksen mittakaava on hyvin inhimillinen, vaikka esimerkiksi liiketilat olivat huomattavasti suurempia kuin 50-luvun tavalliset myymälätilat. Katettu ulkokäytävä sekä sisäpihan istutusalue vesialtaineen muodostavat puolijulkisen oleskelutilan. Sisäpihalla ei nykyisin ole penkkejä tai muita oleskelun mahdollistavia rakenteita.

Vesiallas ja istutusalue sijoittuvat viereisen asuinkerrostalon sisäänkäyntipihan tuntumaan.

Kulkuväylät muodostuvat rakennuksen katosten alle sekä kaksikerroksisen osan alitse, mutta niiden päätepisteet ovat jonkin verran epämääräiset.

Alkuperäisessä suunnitelmassa sekä toteutuksessa piha-alueella on vesialtaan viheralueen lisäksi kaksi muuta istutusaluetta. Piirustuksessa esitettyjen laatoitusten toteutuksesta ei ole selvyttä. Nykyisin pinnat ovat asfalttia.

Kuva Ruolan 25-vuotista taivalta kuvaavasta esitteestä.

Ruolan ostoskeskus, 1967. Työväen arkiston valokuvakokoelmat.

Ostoskeskus on sijoitettu alueen reunaan siten että siihen helppo kulkea jalan alueen asuinkerrostaloista sen läpi kulkevaa jalankulkureittiä pitkin. Ostoskeskus sijoittuu myös autoliikenteen solmu-kohtaan Viipurintien, Karjalankadun ja Ahtialantien risteykseen.

Ostoskeskuksen länsipuolelle on asemapiirustuksessa osoitettu pysäköintialue.

Myös rakennuksen pohjoispuolelle sijoittuu yleinen pysäköintialue, joka ei ole ostoskeskuksen tontilla.

3.8 Rakenteet ja materiaalit

Ostoskeskuksen runkojärjestelmänä on teräsbetoninen pilari-palkkirakenne. Ala-, väli- ja yläpohja ovat betonivalua, samoin kellarin ajoluiskan rakenteet.

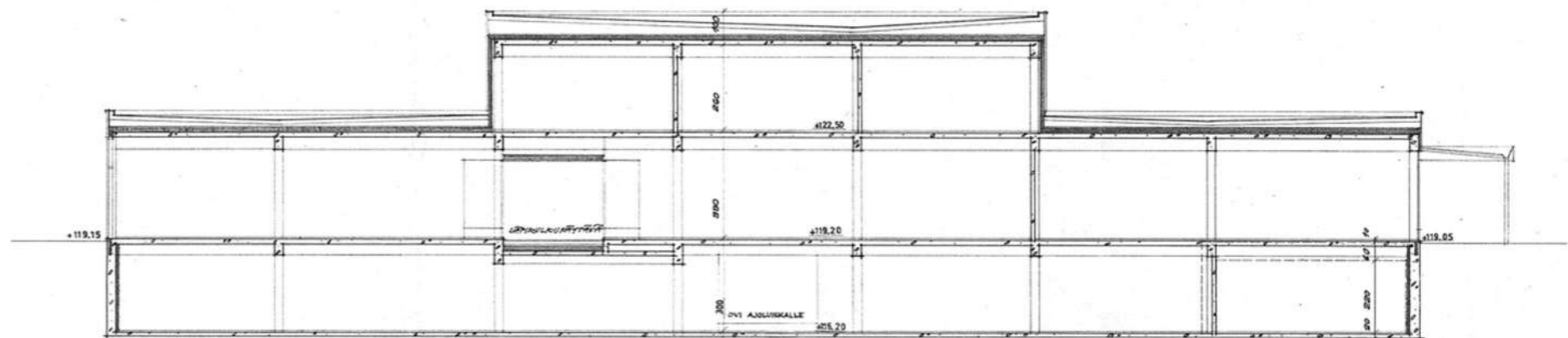
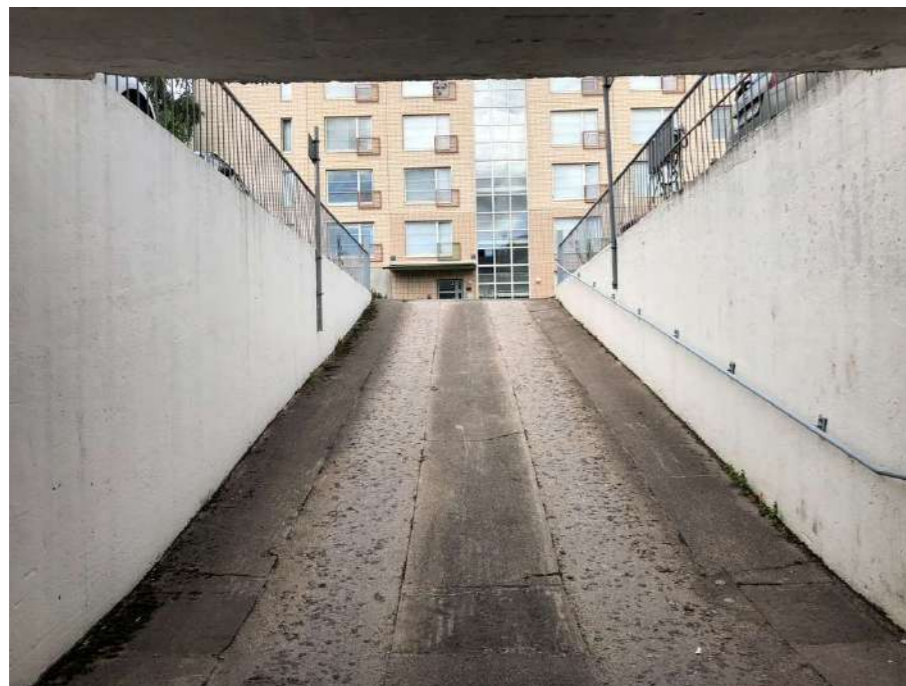
Pilarit ja rakennuksen mitoitus on suunniteltu siten, että etelä- ja länsijulkisivuille sijoittuvat julkisivuelementit on saatu tehtyä yhdenmukaisella mitoituksella. Eteläjulkisivulla julkisivuelementtien leveys on piirustuksiin merkittynä 355 cm ja päädyissä 306 cm.

Elementtirakenteisen ulkoseinän rakenne on sisäpuolelta lukien 150 mm / 70 mm teräsbetoni, 90 mm mineraalivilla, 50 mm teräsbetoni. Vesikaton pintamateriaalina on kermi.

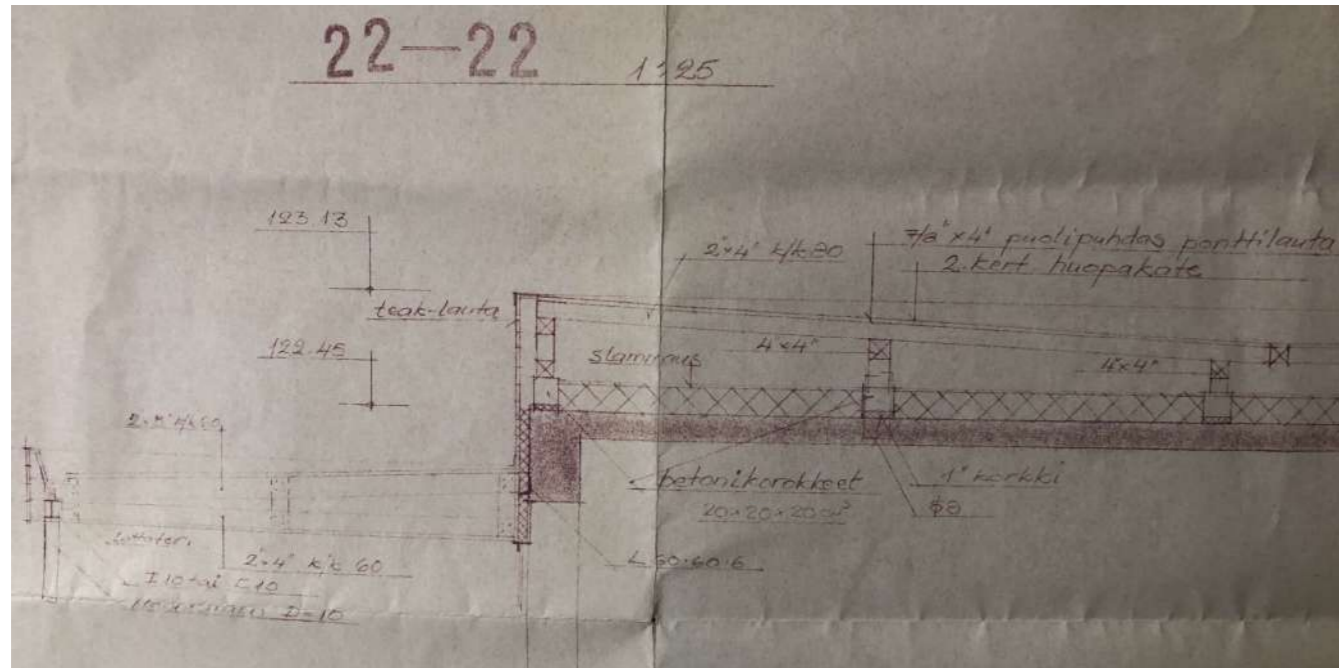
Sisäpihalle ja Viipurintielle pohjoiseen avautuvat sisäänkäyntipuolen julkisivut ovat alumiini-lasiseiniä. Sokkelin alkuperäinen pintaverhous lasiseinillä on pystysuuntainen profiloitu alumiinipelti.

Sisäpihaa kiertävän katoksen kannatus on toteutettu hoikin teräspilarein. Katoksen alapinta on verhottu lakatulla höylälaudalla ja otsapinnassa on vaakasuuntaan asennettu profiilipelti. Otsapintaan on tarkoitettu asennettavaksi liiketilojen valomainokset.

Toisen kerroksen toimisto-osan ikkunat ovat olleet alun perin puurakenteisia ja ulkopinnan väritys lienee ollut ruskea.

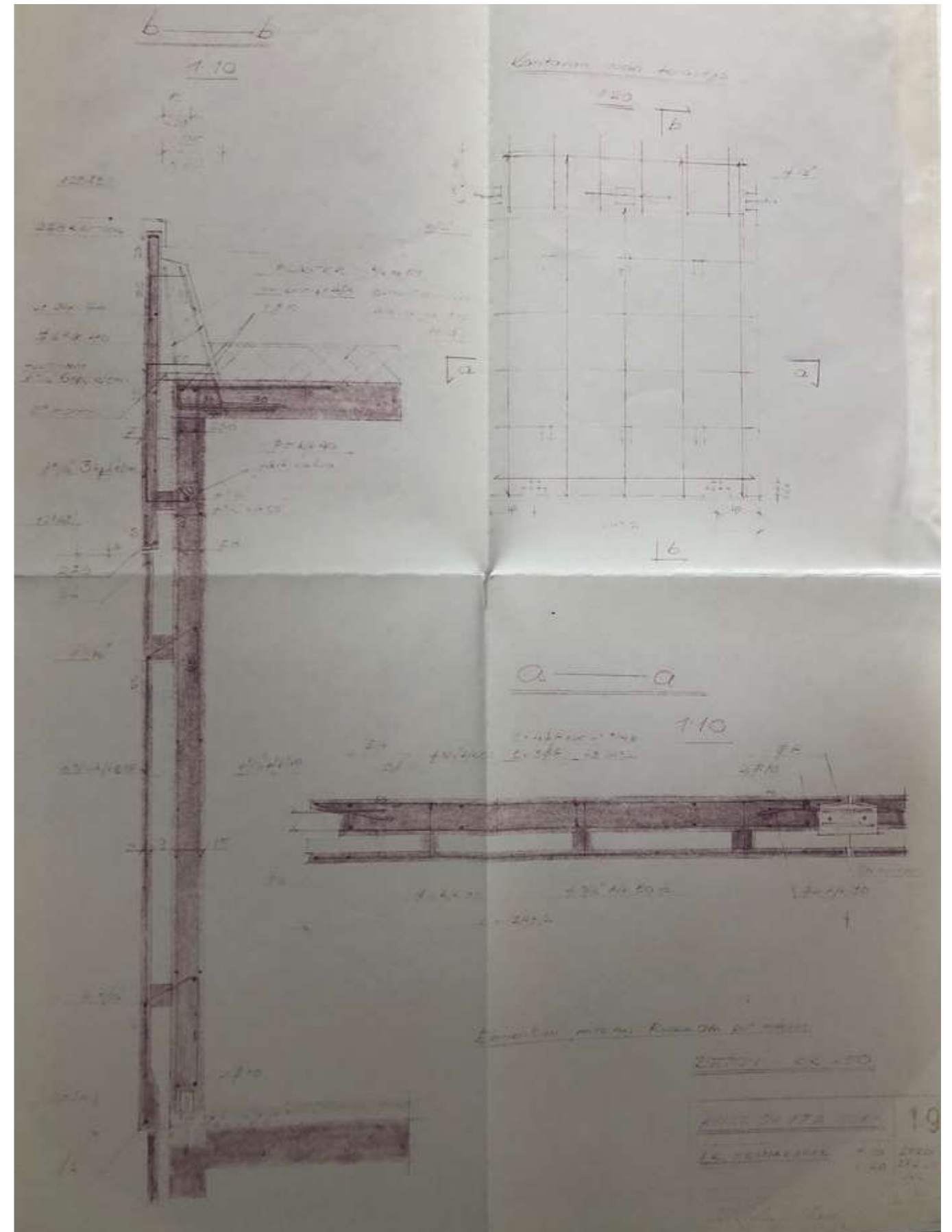
Valokuvat alkuperäisten rakennesuunnitelmien yläpohja- ja ulkoseinäleikkauksesta.

Katos on puurakenteinen ja sitä kannattavat teräspilarit ja teräsrakenteiset palkit ja kulmaraudat. Alkuperäisessä rakennepiirustuksessa sekä katoksen otsapinta että sen yläpuolinen räystäään otsapinta on esitetty teak-laudalla verhoilluksi. Vaikuttaa siltä, että verhoitus vaihdettiin rakennusaikana profiiliverhoiluun, sillä oheisessa, jo vuonna 1966 otetussa valokuvassa, jossa ostoskeskuksella vierailut Kuhmoisten kunnanvaltuusto on ryhmittynyt valokuvaan katoksen alle ravintola Takkatuvan edustalle, otsapinta on profiiliverhoiltu.

Kuhmoisten valtuusto tutustuu Lahden Osuuskaupan leipomoon ja ravintolatoimintaan 31.3.1966. Kuva Lahden museoiden kuvakokoelmat.

3.9 Rakennuksen tärkeimmät muutosvaiheet

Ensivaiheen jälkeen tehtyjä julkisivuviihin tai itse rakennusmassoihin vaikuttaneita muutoksia on esitetty jäljempänä listatuissa rakennusluvuissa. Suurin osa muutoksista koskee sisätiloja ja näyteikkunoita, ja muutoksia on tehty liiketiloissa tapahtuvan toiminnan edellyttämänä. Tämänkaltaiset muutokset ovat ostoskeskusrakennukselle ominaisia ja kuuluvat olennaisena osana sen käyttöön sekä alkuperäiseen ideaan muunneltavuudesta.

Sen sijaan rakennuksessa tehdyt laajennukset; 1970-luvulla toiseen kerrokseen ja vuonna 1989 ensimmäiseen kerrokseen ovat muuttaneet oleellisesti sekä rakennuksen massoitteita ja symmetriaa että rakennusmassojen ja katosten muodostamia liikkumisväyliä sekä rakennuksen hahmoa ja ideaa.

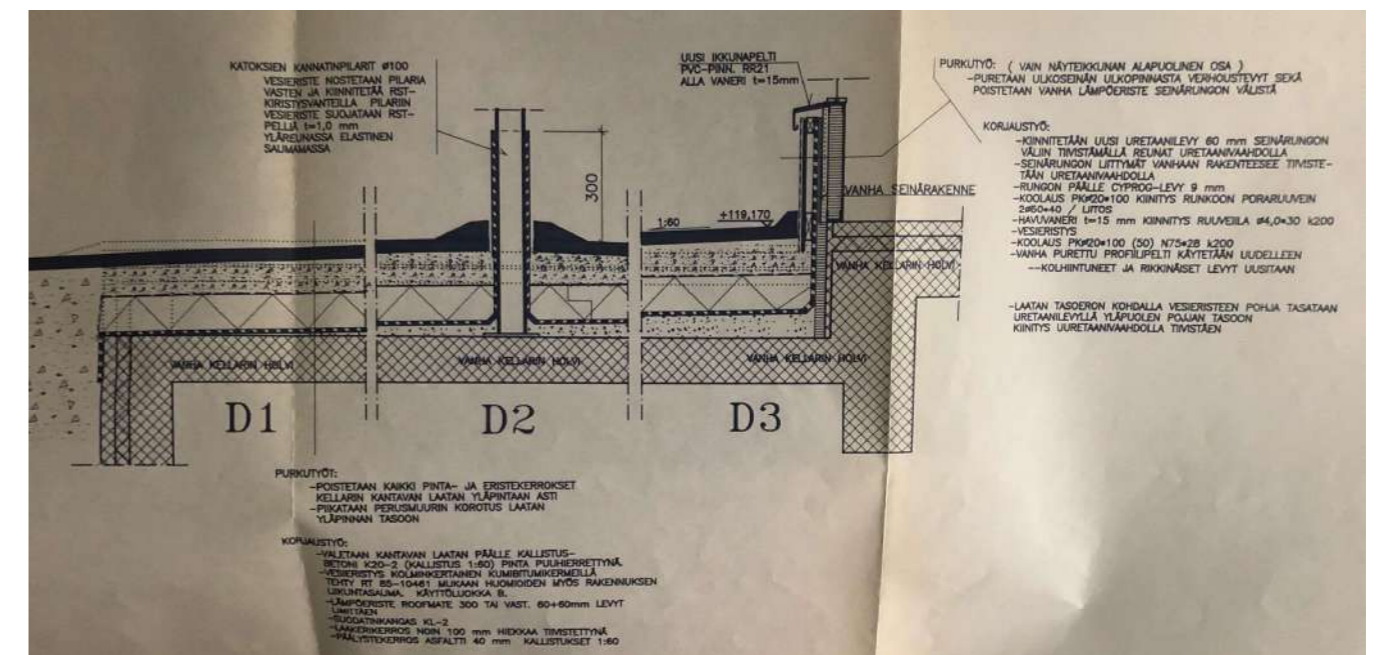
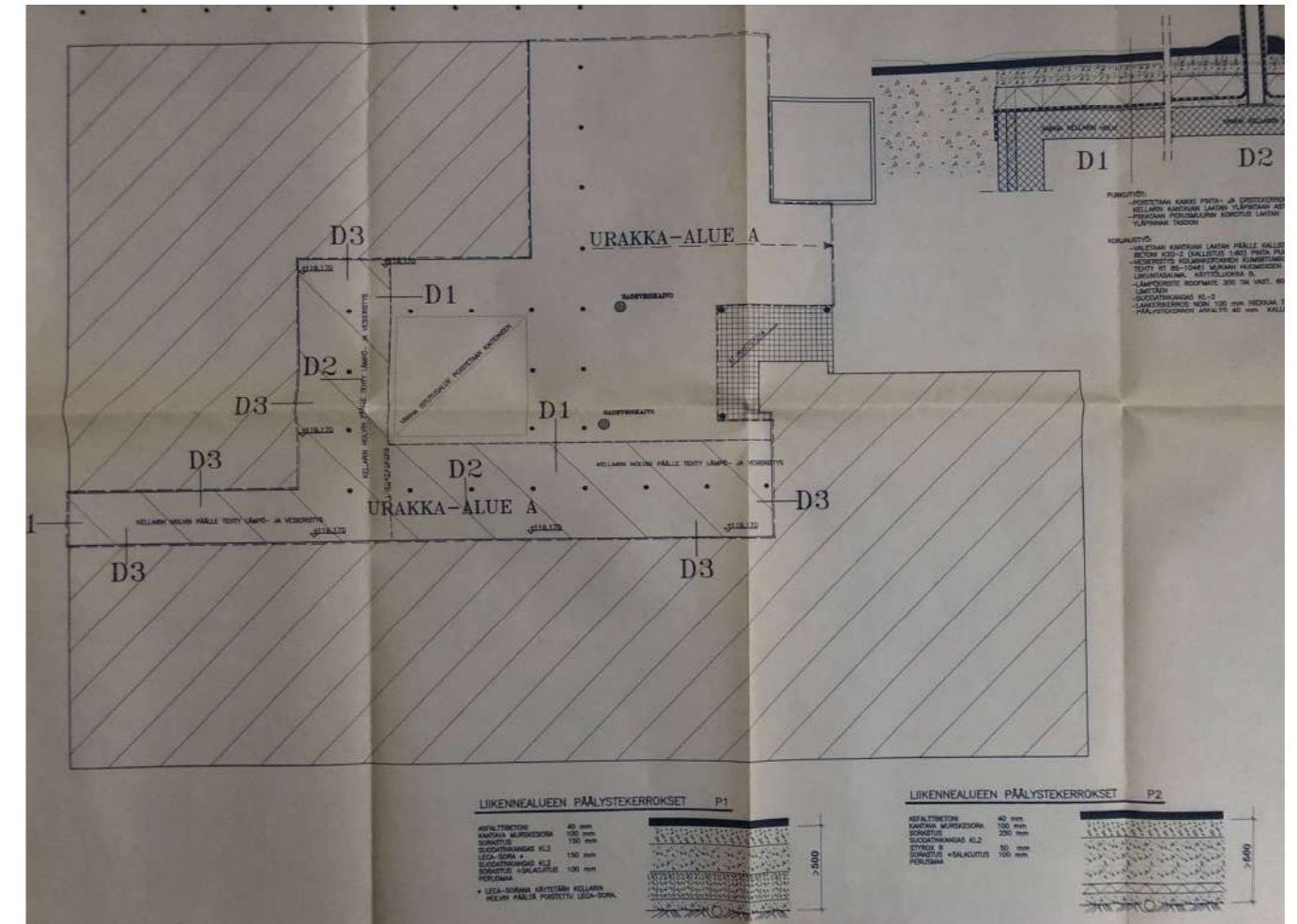
Vähäisiä muutoksia julkisivuissa on toteutettu myös luvatta. Tästä esimerkkinä mm. kuvassa taustalla sisäpihalle avautuvan liiketilan ikkunaseinän verhous profiilipellillä.

Julkisivupinnoille on myös lisätty eri tyyppisiä valaisimia ja pysäköintialueen puoleiseen julkisivuun myös autojen lämmityspistokkeita.

Kuvassa näkyvän katoksen aukon kohdan viheralue on poistettu muutostyössä, jonka suunnitelma-
piirustus on päivätty vuonna 1994 (Insinööritoimisto Honkanen & Huuemonen Ky) ja jolle ei ole haettu
tai mahdollisesti edellytetty haettavan lupaa.
Kyseisessä muutostyössä on korjattu rakennuksen sisäpihan puoleiset sokkelit ja liikenneväylät.

Valokuvissa otteita suunnitelmapiiirustuksesta.

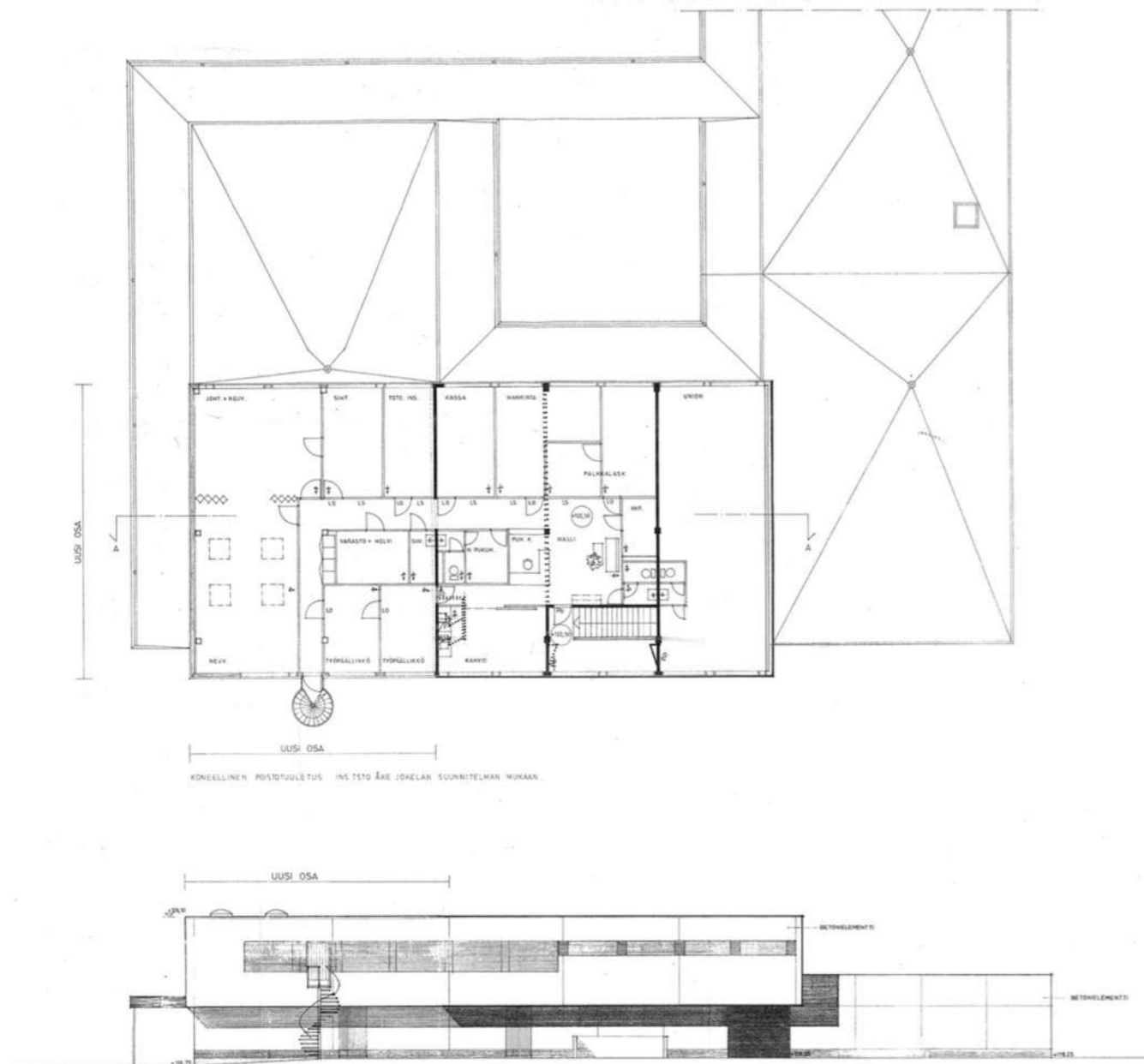

3.10 Julkisivuihin tai rakennusmassaan vaikuttaneet luvitetut muutokset

1974-07-05_669§

Arkkitehtitoimisto Olli Vahtera, Olli Vahtera (arkkit.)

2. kerroksen toimisto-osan laajennus, ikkunamuutoksia länsijulkisivulla ja rakennuksen ulkoinen kierreporras (varatie).

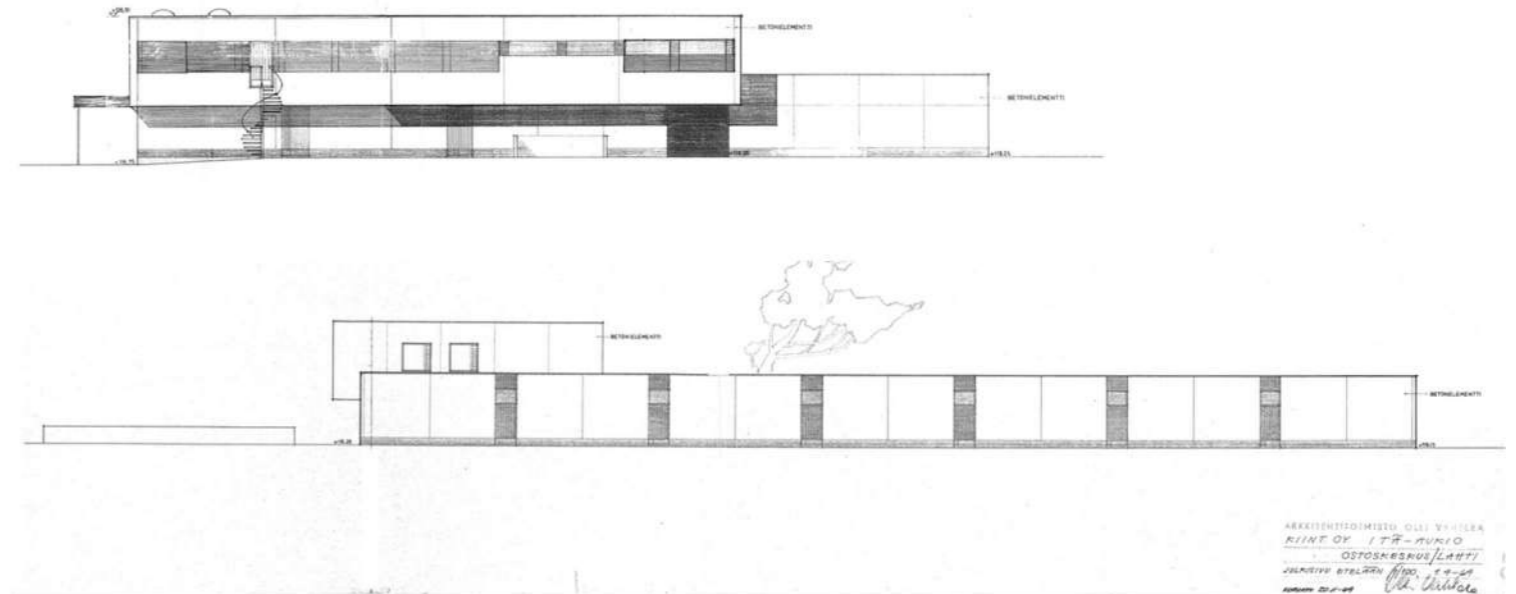
Laajennus muutti alun perin ensimmäiseen kerrokseen nähden symmetrisesti sijoittuvan toisen kerroksen massan toispuoleiseksi.

Samassa tilassa tehtiin seuraavana vuonna tilamuutoksia, joiden seurauksena länsi- ja eteläjulkisivuille avattiin lisää ikkunapintaa.

1975-01-30_76§

Arkkitehtitoimisto Olli Vahtera, Olli Vahtera (arkkit.)

2. kerroksen toimisto-osan tilamuutoksia, ikkuna-aukkojen avaus eteläpäätyyn ja ikkunamuutoksia länsijulkisivulla

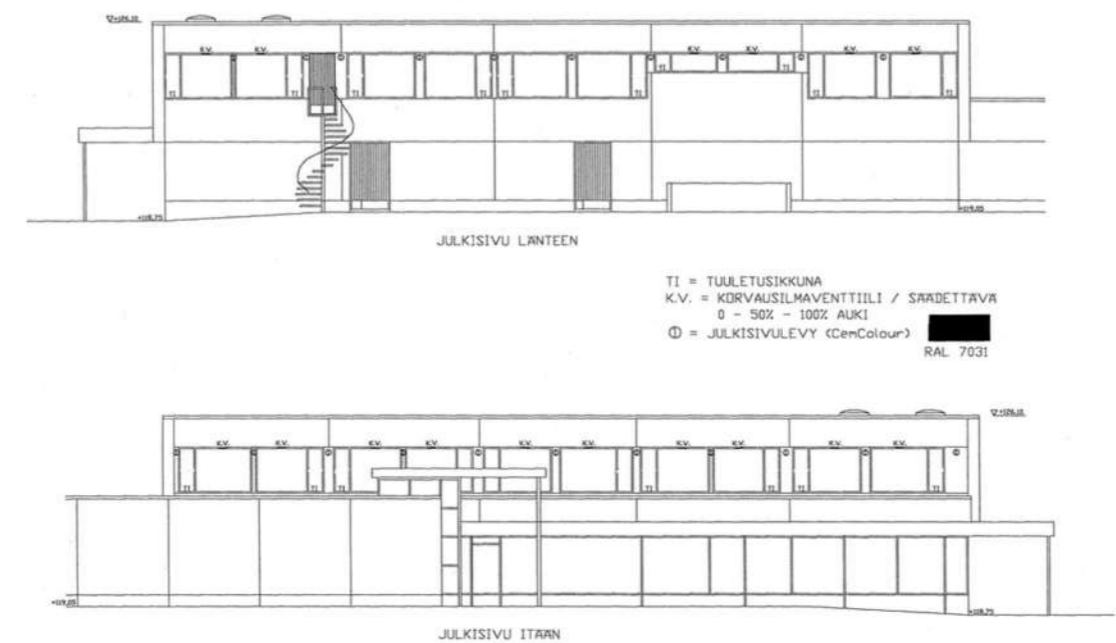

Vuonna 1999 toisen kerroksen toimistotilan puuikkunat uusittiin MSE-rakenteisiksi puu-alumiini-ikkunoiksi ja samassa urakassa uusittiin nauhaikkunoiden välisten umpiosien verhoaus.

1999-665 (8.9.1999)

Kiint. Oy Itä-Aukio / Suomen Talokeskus Oy Lahti, Matti Pulkkinen rkm

Ikkunoiden uusiminen 2. kerroksen toimistotilassa, ikkunoiden väliset umpiosat julkisivu-levyin

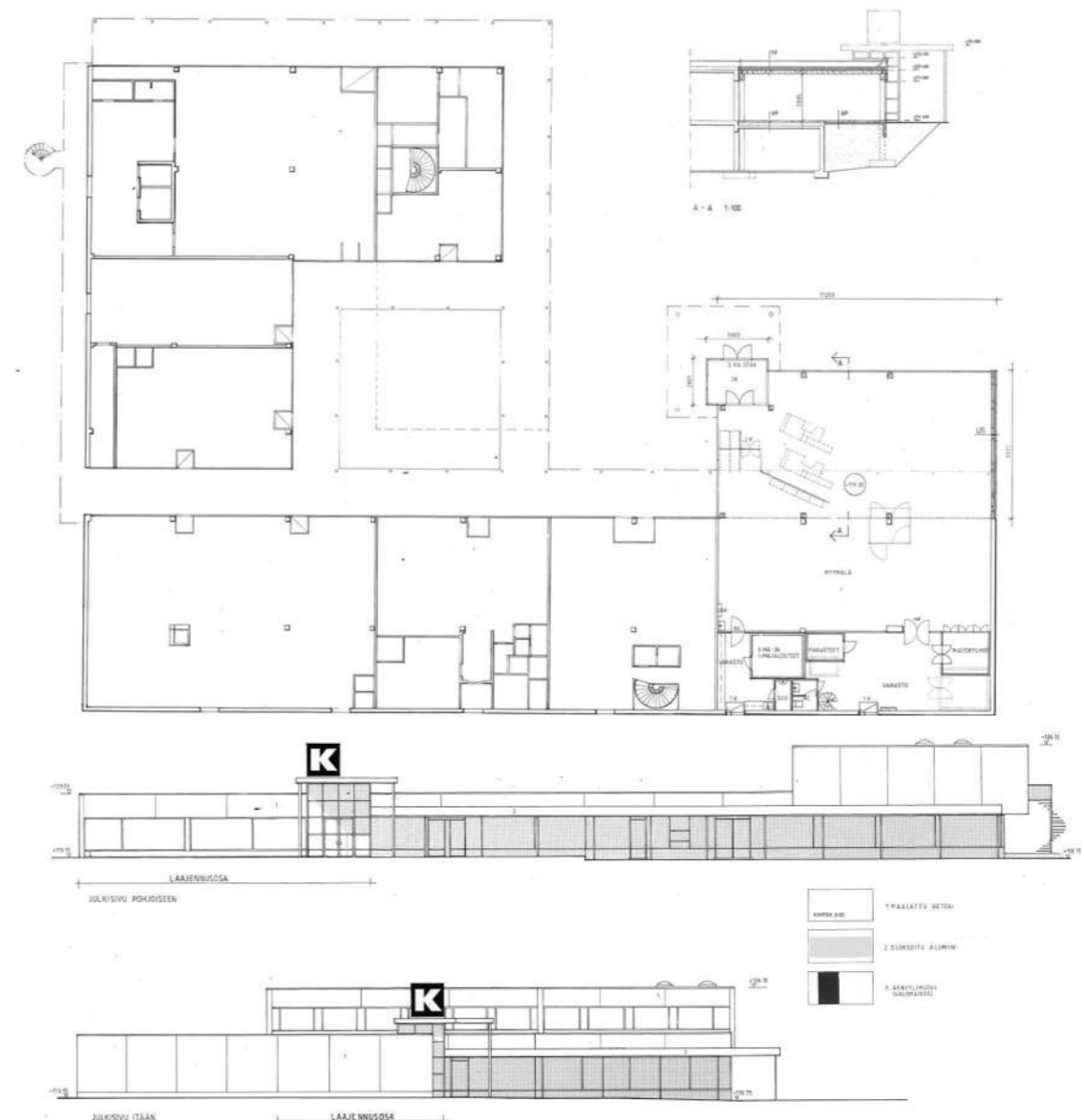
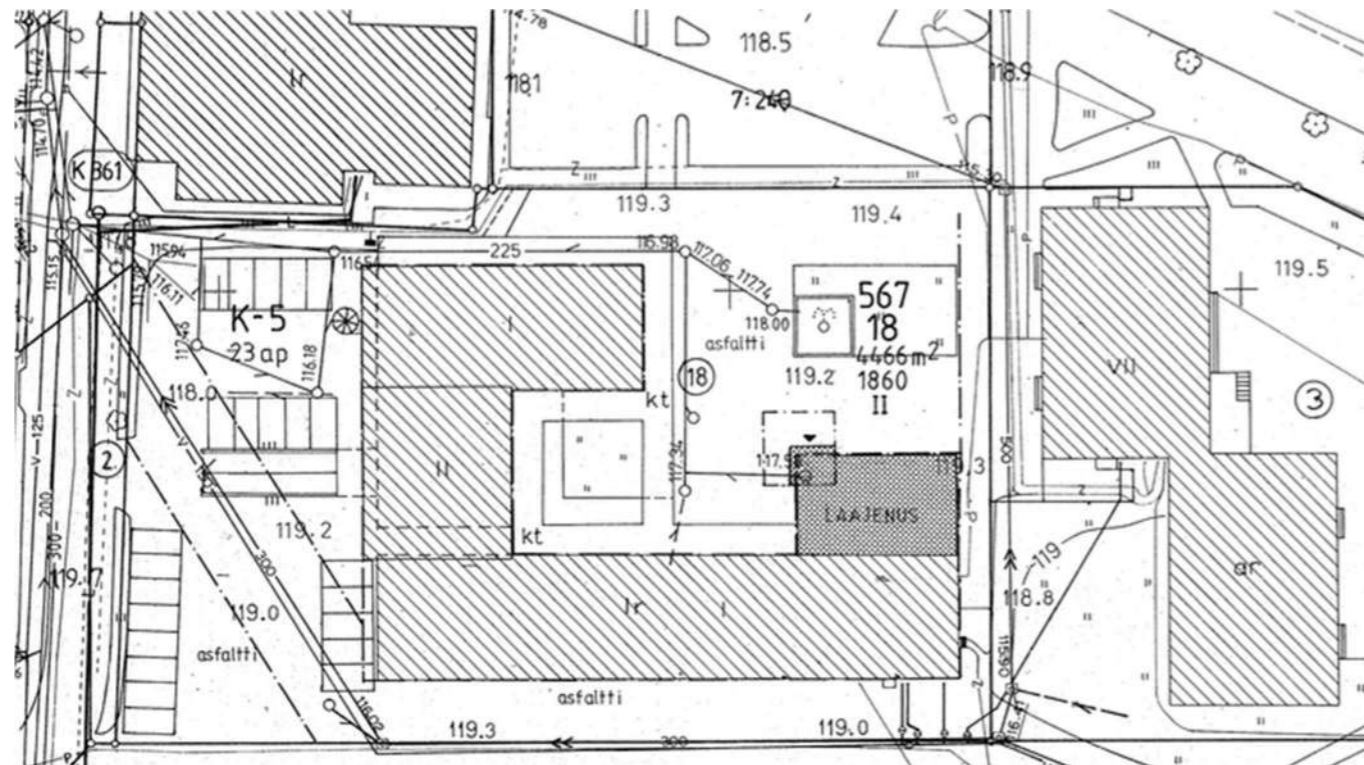

Suurin rakennuksen massoitteluun ja arkkitehtuuriin vaikuttanut muutos tehtiin vuonna 1989, kun etelänpuoleisen pitkän rakennusmassan itäpäädyn liiketilaa (ruokakauppa) laajennettiin sisäpihan suuntaan.

1989-11-21_674§

Käpä Oy / Jorma Salmenkivi (arkkit.)

etelänpuoleisen pitkän rakennusmassan itäpäädyn liiketilan laajennus pihalle päin, uusi sisäänkäynti ja "torniaihe", laajennuksen kerrosala 163 m²

Muutos on tuhosi rakennuksen vahvimman julkisivuaiheen eli pitkän vaakasuuntaisen katoksen ja sen otsapinnan. Rakennuksen umpinaisen itäpäädyn syvyydestä lähes kaksinkertaistui muutoksessa, mikä puolestaan on muuttanut alueen jalankulkuväylän päätteenä olevaa näkymää oleellisesti.

Vaikka laajennusosan rakenteet vastaavat ostoskeskuksen alkuperäisiä materiaaleja ja rakennejärjestelmää, on laajennuksen sommittelu tehty sen rakentamisajan ihanteiden mukaan ja alkuperäinen hilitetty ja koristelematon linjakkuus on jäänyt uudelle tyylille alistaiseksi.

Laajennuksen aikana toiminnallisista syistä johtuva tarve on ymmärrettävä, mutta sen lisäksi että rakennuksen hahmo ja linjakkuus menetettiin muutoksessa, myös alun perin napakan kokoinen pihalue on muuttunut ahtaaksi. Alueen ideana ollut rakennusten välinen väljyys ei toteutunut parhaalla mahdollisella tavalla alkuperäisessäkin ostoskeskuksen sijoittelussa ja laajennus vei tilannetta tältä osin huonompaan suuntaan.

Laajennuksen muusta räystäspinnasta korotettu sisäänkäynti ja teräspilareilla kannatettu erillinen katos ei ole rakennuksen alkuperäistä ideaa vastaava. Muutosta on pohdittu lisää kohdassa 4.4.

Laajennuksen myötä rakennuksen päädyn syvyydestä on kasvanut kaksinkertaiseksi ja näkymä raitilta lähestyttäessä on muuttunut oleellisesti. Punaisella katkoviivalla merkityn rakennuksen alkuperäisen julkisivupinnan linjan etupuolella näkyi raittia pitkin lähestyttäessä katoksen reuna.

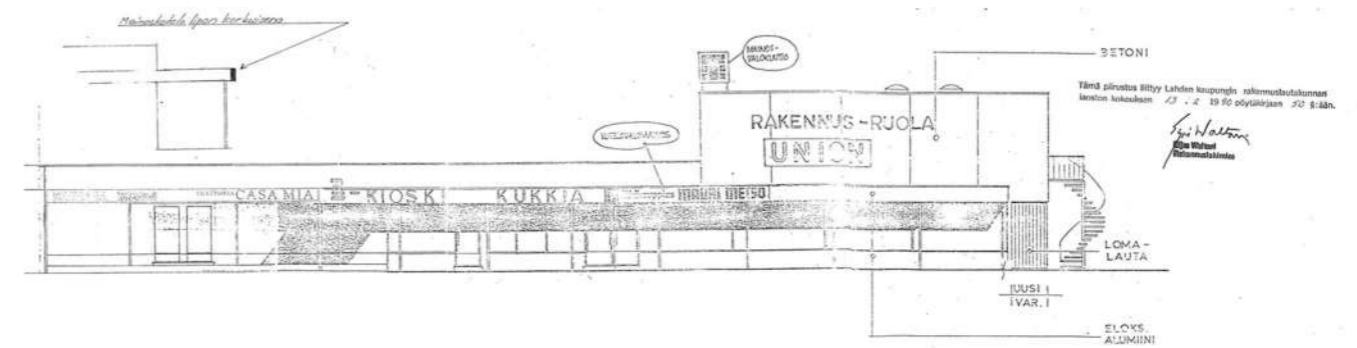

Vuonna 1990 haettiin muutoslupaa mainoksille ja sittemmin rakennuksen takapihan puolelle rakennetulle lautaverhotulle varastolle.

1990-02-13_505

Kiinteistö Oy Itä-Aukio / Arkkitehtuuritoimisto Martti Järvinen, Martti Järvinen (rak.arkkit.)

Valomainoksia ja ulkoseinälle länsijulkisivun nurkkaan rakennettava uusi lautaverhoiltu varasto.

Varasto muuttaa myös näkymiä ja reittiä rakennuksen takaa pysäköintialueelta katetulle kulkuväylälle.

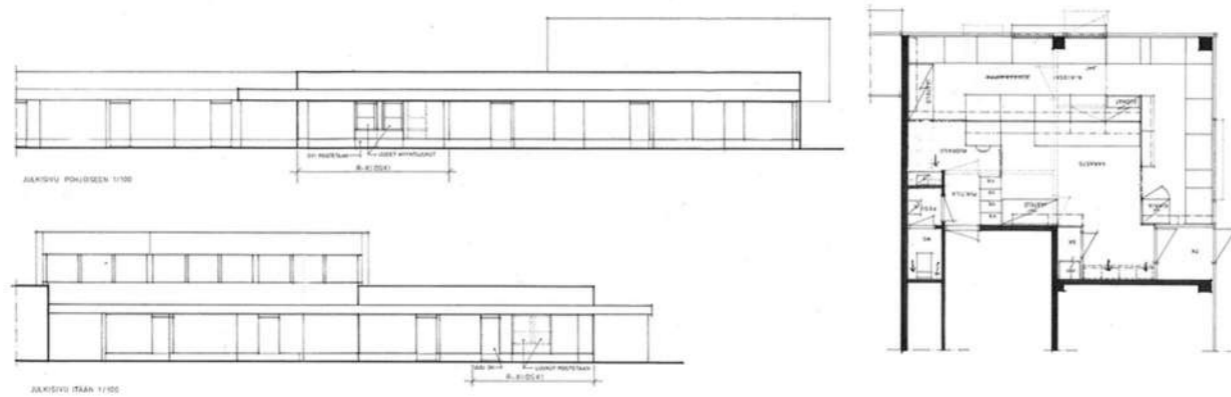
Muut julkisivumuutokset, joille on haettu lupaa, ovat näyteikkunoihin ja sisäänkäyntioviin liittyviä muutoksia ostoskeskuksen L-kirjaimen muotoisen rakennusmassan itäpäädyssä.

1982-11-23_6705

Rautakirja Oy – R-kioski

Julkisivumuutos sisäpihanurkan lasijulkisivussa:

pohjoisjulkisivu: oven poisto, myyntiluukut, itäjulkisivu; luukkujen poisto, uusi ovi

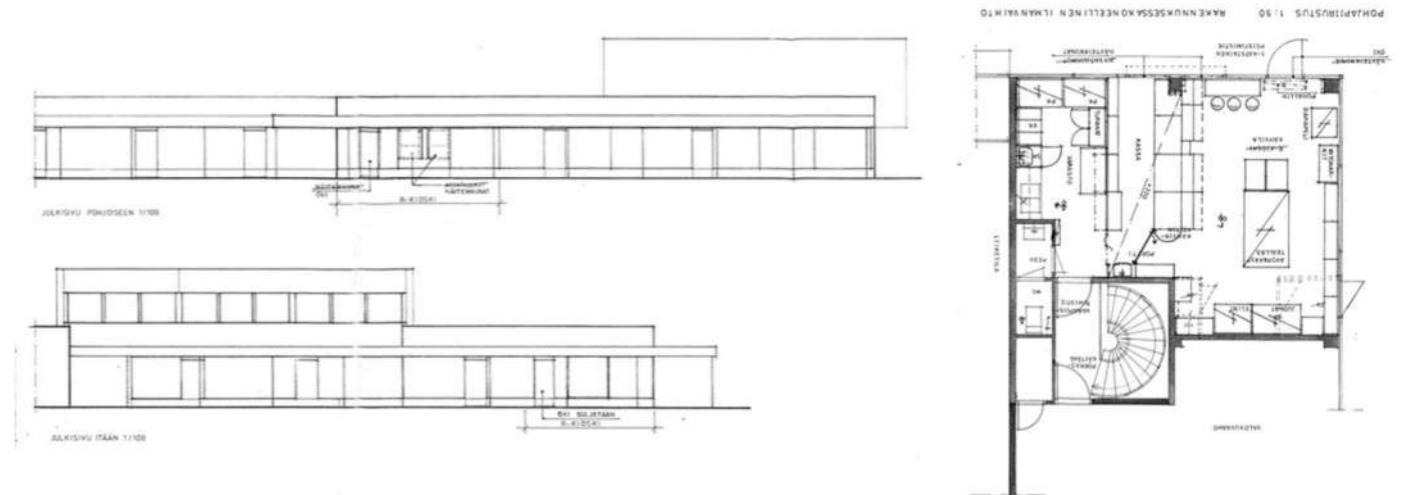

1995-16 (6.3.1995)

Rautakirja Oy / Matti Vääänen (rkm)

Julkisivumuutos sisäpihanurkan lasijulkisivussa:

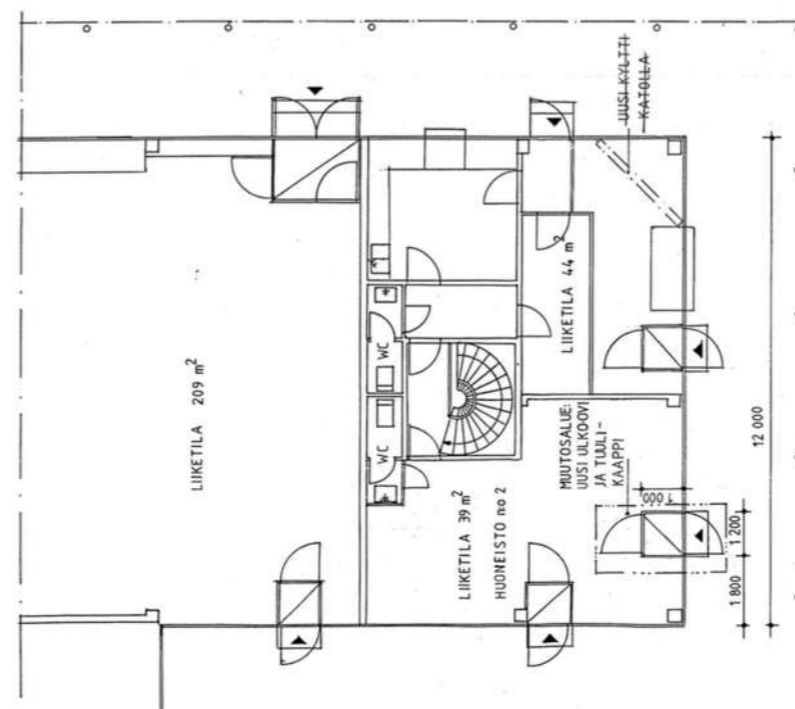
pohjoisjulkisivu: myyntiluukkujen poisto, uudet näyteikkunat ja ovi (tumman ruskea teräs)

1990-08-06_2735

Kiinteistö Oy Itä-Aukio, huoneisto 2 / Heli Mesiniemi (arkkit. yo)

Uusi ulko-ovi ja tuulikaappi sisäpihajulkisivulle länteen

3.11 Ympäristön muutokset

Suurimpana ostoskeskukseen vaikuttavana muutoksena on ostoskeskuksen luoteispuoleiselle naapuritontille vuonna 1989 rakennettu Möysän liiketalo. Liiketalo sijoittuu aivan ostoskeskuksen viereen ja se peittää usealta suunnalta näkymän ostoskeskukselle. Möysän liiketalon arkkitehtuuri on runsasaiheista. Rakennuksen keskivaiheilla on muusta linjasta ulos työntyvä osuus, jonka ikkunajulkisivu ja vesikattopinnot ovat muodoltaan haitarimaiset.

Liikerakennus sijoittuu tontin takaosaan niin, että se peittää ostoskeskuksen pääjulkisivun ja tekee rakennuksen pohjoisen puoleisesta liikenneväylästä takapihamaisen kujan. Rakennuksen taustajulkisivulle sijoitetut ilmalämpöpumput ja jätehuolto yhdessä hoitamattoman kasvillisuuden kanssa korostaa edellä mainittua tunnelmaa.

Ruolan ostoskeskuksen vahva horisontaalinen linja olisi vaatinut ympärilleen tilaa, jotta rakennus hahmotuu kokonaisuudessaan etäämmältä lähestyttäessä. Vaikka ostoskeskus ja Möysän liiketila yhdessä läheisen elintarvikeliikkeen kanssa tarjoavatkin kohtuullisen kattavat palvelut alueen asukkaille, on kokonaisuus arkkitehtonisesti ja kaupunkikuvallisesti tarkasteltuna hyvin sekava. Jopa orientoituminen paikalla on jokseenkin haastavaa.

Viereinen ilmakeku Lahden karttapalvelusta.

Ruolan alueen täydennysrakentamisessa tai rakennusten peruskorjaamisessa ei ole onnistuttu säilyttämään alkuperäisen arkkitehtuurin ominaisluonnetta, kuten on tapahtunut lukuisissa muissakin lähiöissä, joissa 1960- ja 1970-lukujen elementtirakennuksia on korjattu ja parannettu edustamaan korjausvuosien ihanteita.

Ruolan alueen elementtirakenteisissa asuinkerrostaloissa ulkoseinien uudet verhoukset on tehty kiviaineisilla levyillä ja julkisivupinnat on jaettu useampiin eri värikköintiin.

Alueen lastentarharakennuksessa alkuperäinen tasakatto on muutettu harjakatoksi ja rakennuksen alkuperäinen tyyli on kadotettu täysin (kuva yläoikealla).

Ostoskeskuksen takapihalle 1990-luvulla rakennettu puurakenteinen jätesuoja on edustaa vakiomallistoja, jota käytetään usean tyyppisissä kohteissa. Sen kellertävää väriä ei voi perustella millään seikalla (kuva alaoikealla).

4 Nykytila

Ostoskeskus on tällä hetkellä käytössä eikä yhtään liiketilaa ole tyhjiään. Käyttöaste on siis hyvä, mutta Hiidenkivi Oy:n toimitusjohtaja Heikki Lahikaisen mukaan liiketiloista saatavat vuokratuotot ovat varsin maltillisia johtuen muun muassa rakennuksen kunnosta ja liikepaikan haluttavuudesta.

Rakennuksessa toimivat nykyisin muun muassa liikuntayritys, hierontapalvelu, valokuvaamo, käsityökeskus, ravintola ja toisen kerroksen toimistossa kaupungin kotihoidon palvelut. Toimijat ovat siis rajatun asiakasjoukon käyttämiä palveluita, jos vertaa rakennuksessa alkuaikoina toimineisiin elintarvikemyymälöihin, apteekkiin, pankkiin ja kirjastoon, jotka ovat olleet laajemman asiakaskunnan käyttämiä palveluita. Tämä ilmiö toistuu Ruolan ostoskeskusten aikalaisissa ja myöhemminkin rakentuneissa pienissä lähiosakeskeksissä.

Alkuperäisen ostoskeskuksen viereen 1980-luvun lopulla rakennetussa ostoskeskuksessa palvelevat apteekki, R-kioski, kukkakauppa ja Lahden hierontakoulu, joten ostoskeskukset yhdessä sekä tien toisella puolella toimiva K-kauppa tarjoavat alueen asukkaille palveluita melko kattavasti. Esteettisesti tämä monen erityyppisen liikekeskuksen kilpaileva kokonaisuus ei ole onnistunut ratkaisu ja paikalla orientoitumisen kannalta järjestely ei myöskään ole onnistunut.

Tontin viheralueilla kasvit ovat päässeet kasvamaan suuriksi ja vesiallas on myös kunnostamisen tarpeessa. Sukeltaja-patsaan osalta kunnostuksesta vastaa Lahden kaupunki. Vesialtaan kunnostuksen suunnitelmat on tehty.

Myös itse rakennus on kaikilta osiltaan kattavan peruskorjauksen tarpeessa.

4.1 Kunto ja säilyneisyys

Ruolan ostoskeskuksessa ei ole tehty perusteellista kunnostushanketta. Tästä syystä rakennus on säilyttänyt materiaaliensa osalta melko hyvin alkuperäisyytensä. Laajennukset on tehty vuosina 1974 ja 1989 ja näiden osalta julkisivumateriaalit ovat myös säilyneet lukuun ottamatta toisen kerroksen toimitosiipeä, jossa ikkunat on uusittu puu-alumiinirakenteisiksi vuosituhannen vaiheessa.

Rakennuksen pihakannen vedeneristyksen ja pintamateriaalien kunnostushankkeen yhteydessä vuonna 1994 sisäpihajulkisivuilla tehtiin sokkelikorjauksia, joissa sokkeliä lisäeristettiin ja sokkelin linja näyteikkunoihin nähden muuttui. Myös verhouspelti vaihdettiin alkuperäisestä pystyprofiilisesta alumiinipelistä vaakasuuntaiseen pinnoitettuun profiilipeltiin.

Osa alkuperäisistä sisäpihajulkisivun lasiseinistä on ummistettu ulkopinnan pelti- tai puupaneeli-verhouksella.

4.2 Tehdyt korjaukset

Rakennuksessa on tehty huoltokirjan mukaan muun muassa seuraavassa listattuja kunnostustöitä.

vuosi	toimenpide
2021	Pohjaviemäreiden sukitus
2018	IV-koneen uusiminen 2018 (Fiilis-kuntosali)
2017	Autohallin lukituksen uusiminen
2013	Vesivuotovahingon korjaus (Fiilis-kuntosali)
2011	Autohallin valaistuksen parantaminen, turvavalojen uusiminen
2009	Ajoluiskan kaide
2007-2008	Katoksen pilarien 17 kpl vedenpoistoputkien korjaus ja katoksen tukirakenteiden murtumien korjaus
2005	Korjattu pihan allas
2001	IV-koneen uusiminen (Kankurin ilon yläpuolella)
1999	2. kerroksen ikkunoiden uusiminen
1998	Ravintolan takaoven edustan vesieristäminen
1997	Ajoluiskan lämmityskaapelit
1996	Uusittu Lahti Veden aluesaneerauksen yhteydessä tonttijohto ja -viemäri
1994	Autohallin ja pihakannen vesieristyksen uusiminen ja sokkelikorjaukset

4.3 Kuntotutkimukset ja korjaussuunnitelmat

Syksyllä 2022 Kiinteistö-Oy Itä-Aukio teetti ostoskeskuksen kunnan, korjaustarpeen ja korjaamisen mielekkyyden arvioimiseksi kuntoarvion, joka käsittää ostoskeskuksen rakenteiden sekä taloteknisten järjestelmien arvioinnin sekä näille esitetyt kunnostustarpeet kustannusarvioineen. Kuntoarvion laati Suomen Rakennusasiantuntijat Oy perustuen paikalla tehtyihin havaintoihin ja rakennusosien tekniseen käyttöikänsä. Raportti on päivätty 20.9.2022 (muutos 13.10.2022) ja sen asiantuntijatyöryhmä on seuraava:

Koordinaattori ja rakennustekniikka: Vesa Mertanen, Suomen Rakennusasiantuntijat Oy, Lahti
LVI-järjestelmät: Jorma Kavèn, LVI-Insinööritoimisto Kaven Oy
Sähköjärjestelmät: Kimmo Piironen, KP-Suunnittelu Oy

Korjaustarve on raportin mukaan mittava. Talotekniset järjestelmät ovat pääosin alkuperäisiä ja välttävissä kunnossa. Rakenteet ovat osin välttävissä ja osin tyydyttävässä kunnossa. Raportti esittää pääosalle ostoskeskuksen ulkovaipan rakenteista välittömästi tehtäviä kunnostustöitä ja osalle rakenteita noin 5-7 vuoden päähän ajoitettavia kunnostuksia. Taloteknisten järjestelmien osalta esitetään uusimista välittömästi.

Välittömästi tehtävien korjausten kustannusarvio on raportin mukaan noin 1,1 M€ ja tämänkin jälkeen korjaustarvetta jää seuraavalle 5-7 vuotta eteenpäin ajoittuvalle ajanjaksolle arviolta 65 000 €.

Korjauksen vaatimaa investointia ei voida kattaa pitkälläkään aikavälillä oletetulla rakennuksesta saatavalla tuotolla. Raportissa esitetty korjausohjelma ei todennäköisesti vaikuta merkittävästi rakennuksen käyttökuluihin, vaan ne säilyvät kunnostuksesta huolimatta korkeina.

Taloudelliselta kannalta tarkasteltuna rakennuksen säilyttäminen ja korjaaminen ei ole mielekästä.

Ote kuntoarvioraportin yhteenvedosta:

Kiinteistön PTS-ehdotus, yhteenveto korjaustarpeista

	Kustannusarvio (x 1000 €) ja ehdotettu toteutusvuosi										Yht.
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	
Rakennetekniikka	471				50		15				536
LVI-tekniikka	342										342
Sähkötekniikka	285										285
Yhteensä	1098				50		15				1163

Aikaisemmin teetettyjä rakennukseen liittyviä kuntotutkimuksia tai suunnitelmia ovat vuonna 2017 laadittu käyttövesisaneerauksen hankesuunnitelma (Berater Oy) sekä vuonna 1993 tehdyt LVI-laitteiden, sähköjärjestelmien ja rakenteiden tarkastukset sekä pitkän aikavälin korjaustyöohjelmat, jotka on laatinut Suomen Talokeskus Oy.

4.4 Arvio alkuperäisyyden asteesta

Ostoskeskuksessa on tehty verrattain paljon muutoksia sen valmistumisen jälkeen. Toisen kerroksen toimisto-osaa on laajennettu pohjoisjulkisivua kohti, jolloin alkuperäisen rakennuksen eräänlainen symmetrisyys on kadonnut. Suunnittelijana on kuitenkin rakennuksen alkuperäinen suunnittelija, arkkitehti Olli Vahtera ja laajennuksessa käytetyt materiaalit ja julkisivusommitelu vastaavat hyvin alkuperäisten rakenteiden ideaa ja ilmettä.

Ensimmäistä kerrosta sisäpihan puolella kiertävä lasijulkisivu on rakentamisajankohdan ihanteiden mukainen ja tuo myymälätiloihin luonnonvaloa ja läpinäkyvyyden kautta keveyttä ilmeeseen. Rakennuksessa nykyisin tapahtuva liiketoiminta ei edellytä varsinaisia näyteikkunoita ja joissain tapauksissa edellytetään jopa näköyhteyden sulkemista. Näyteikkunoiden eriväriset teippaukset ovatkin tuoneet uuden aiheen julkisivuun. Rakennusmassojen väliin jäävän käytävän kohdalla näyteikkunoiden sisäpuolelle on asennettu kalterit, jotka muuttavat alkuperäistä näkymää myös.

Ulkovaipparakenteissa myöhemmin tehdyt muut muutokset ovat yleensä kevyitä, yksittäisissä liikehuoneistoissa tehtyjä näyteikkunoiden ja ovien uusimisia, jotka voidaan helpohkosti palauttaa yhteneviksi muiden julkisivupintojen kanssa, mutta vuonna 1989 tehty elintarvikemyymälän laajennus on muuttanut sekä rakennuksen ulkonäköä että ostokeskuksen liikenneväylien ja sisäpihan ideaa. Lisäksi laajennus on ristiriidassa alueen muiden rakennusten väljän sijoittelun idean kanssa.

Laajennus katkaisee alkuperäisen katoksen vaakasuuntaisen linjan pääjulkisivussa ja samalla uusi rakennusmassa katkaisee katoksen alla kulkeneen liikenneväylän. Myös ravintolan ulkoanniskelualue on sijoitettu alkuperäiselle liikenneväylälle. Laajennus rikkoo myös alkuperäisen suorakaiteen muotoisen rakennusmassan linjan.

Alkuperäisessä ideassa kaikki liikerakennukset näyttäytyvät julkisivussa saman arvoisina. Mikään liiketila ei ole hierarkkisesti tärkeämpi kuin toinen eikä saa korostettua asemaa sommitelussa. Laajennuksen lasinen ja muusta julkisivusta korotettu massa rikkoo tämän hierarkian ja sitä korostaa erityisesti sisäänkäynnin yläpuolelle sommiteltu tasakattoinen, teräspilareilla kannatettu katos, joka muodostaa lähes tornimaisen aiheen. Sisäänkäynnin korostettu hahmo antaa virheellisesti ajatuksen erityisestä, toiminnallisesti muita tärkeämmästä tilasta, kuten sisäänkäyntialasta, yhteishallista tai muutoin juhlavasta tilasta. Sen sijaan liiketilassa toimii yksityinen liikuntakeskus, jolla on hyvin rajattu asiakaskunta. Lasiseinän materiaali ja mitoitus edustaa oman rakentamisaikansa tuotteita eikä sopeudu alkuperäiseen arkkitehtuuriin.

Tontin liikenne ja erityisesti takapihan pysäköinti rakennuksen länsipuolella on toteutettu suunnitelmasta poiketen siten, että pysäköintiruudut on osoitettu rakennuksen seinustalle. Näin estyy mahdollisuus kulkea rakennuksen ympäri seinän viertä pitkin. Sitä estää myös länsijulkisivun kulmaan vuoden 1990 luvassa esitetty uusi lautaverhottu varasto.

4.5 Käyttömahdollisuudet ja muutoskestävyys

Rakennuksen mittavan peruskorjaustarpeen lisäksi käyttömahdollisuuksia rajoittaa rakennusten mitoitus. Verraten pienet liikehuoneistot, jotka sijoittuvat eri rakennusmassoihin eivät mahdollista kaikenlaista toimintaa. Vaikka rakennuksen runkojärjestelmä mahdollistaa sisätilojen muuntelun, esimerkiksi päivittäistavaraliikettä ajatellen rakennuksen runkosyvyys rajoittaa tehokkaaksi ja tuottavaksi arvioitua liikkeen kokoa.

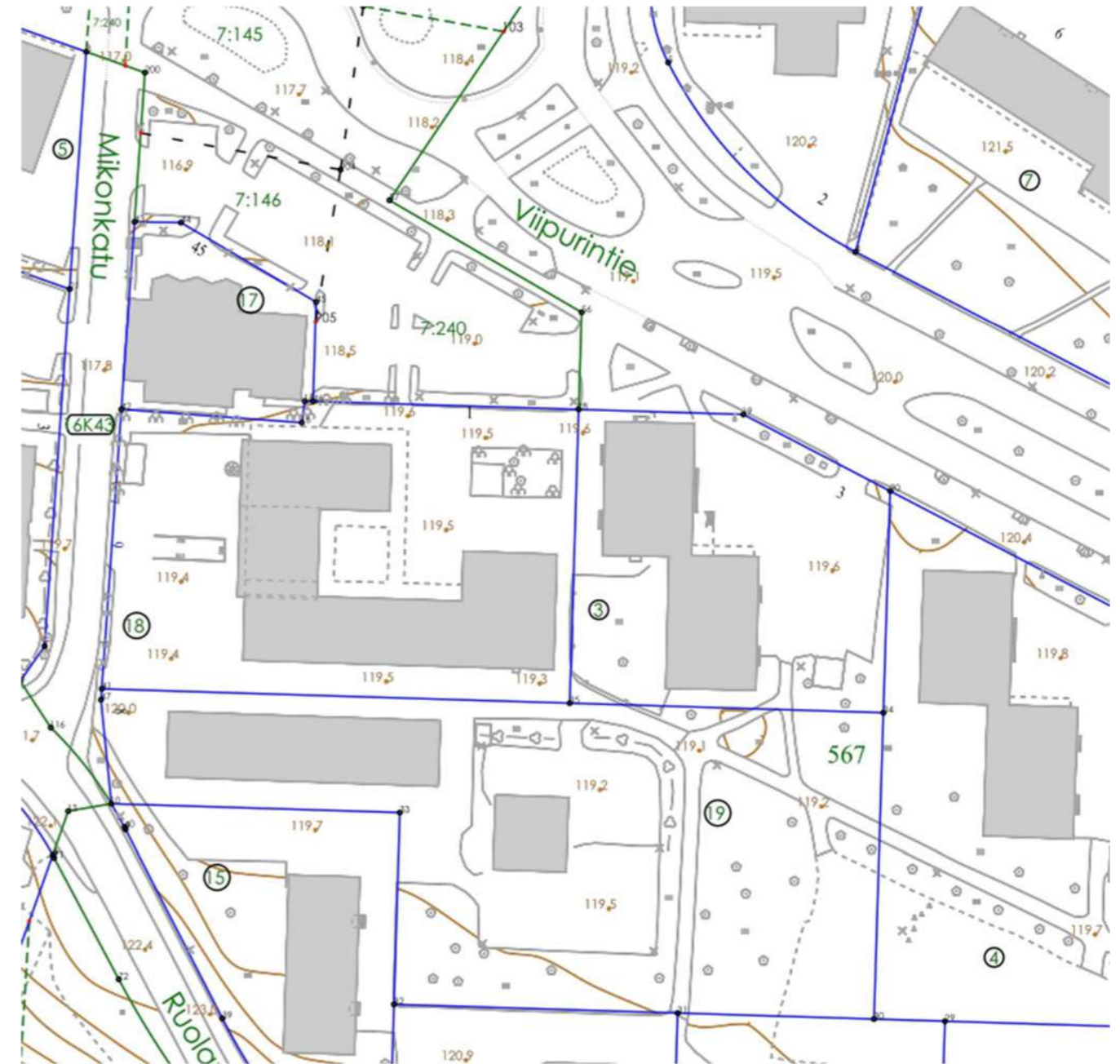
Rakennus on rakennusjärjestelmänsä puolesta muuntojoustava ja se taipuisi ominaisuuksiltaan moneneen eri käyttöön, mikäli nykyinen mitoitus nähtäisiin riittävänä tulevaa käyttöä ajatellen. Olemassa olevien rakenteiden lämmöneristävyyssarvot eivät vastaa nykypäivän tavoitteita energiatehokkuudesta, mutta rakennustaiteellisesti tai kaupunkikuvallisesti arvokkaiden kohteiden korjaamisessa ei välttämättä vaadita nykypäivän standardien täyttämistä. Lämmöneristävyyssarvoilla on kuitenkin jonkinverran vaikutusta rakennuksen käyttökustannuksiin.

Erilaisissa ostoskeskusten elävöittämisestä koskevissa selvityksissä (esim. Pasi Mäenpää, Helsingin yliopisto ja Markkinoilta Markettiin, 2002) ratkaisuksi on esitetty ostoskeskuksen yhteyteen esitettävää asuntotuotantoa tai kaupungin toimintojen tuomista ostoskeskuksen tiloihin ja luoda tätä kautta paremmat edellytykset palveluiden toiminnalle. Onnistunut muutos edellyttäisi todennäköisesti myös uudenlaisen omistajajärjestelyn.

Pohdittaessa mahdollisuutta säilyttää osa rakennuksesta ja osoittaa tontille täydennysrakentamista purettavien osien paikalle, ongelmaksi muodostuu tontin pienehkö koko ja viereisten tonttien olemassa olevat rakennukset, jotka sijoittuvat lähelle tontin rajoja. Eteläpuoleisen naapuritontin autotallien käyttö edellyttää ostoskeskustontin kautta kulkemista. Lisäksi maasto nousee tontin lounaisnurkalla.

Ostoskeskusrakennuksen tyypillisin ja rakentamisajalle ominaisin ja säilytettäväksi esitettävä osuus olisi rakennuksen sisäpihaosuus katoksineen ja vertikaalisine linjoineen, mutta tällöin täydennysrakentamiselle jää mielekstä tilaa ainoastaan tontin länsiosaan nykyisen pysäköintialueen kohdalle. Rakennuksen osittainenkin säilyttäminen edellyttää sen kattavaa peruskorjausta.

Myös pysäköintihallin säilyttäminen saattaisi olla mielekstä, mutta ajoväylän sijoittelu tontilla olisi hyvä järjestää tehokkaammin. Pysäköintihallin autopaikat ovat mitoitukseltaan niukkoja nykypäivän autoille.

Täydennysrakentamisessa tulisi kiinnittää erityistä huomiota 60-luvun ostoskeskuksen ominaisluonteeseen ja vaalia sitä. Massoittelem, julkisivujen ja materiaalivalintojen tulisi jatkaa alkuperäisen rakennuksen yksinkertaista ja hillittyä linjaa siten, että säilytettävä osuus ei jäisi aiheiltaan toisarvoiseksi.

5 Ostoskeskuksen rakennus- ja toimenpideluvat

5.1 Rakennuslupahistoria

Lahden rakennusvalvontaviraston sähköisessä arkistossa on rakennushistoriaselvitystä laadittaessa asiakirja- ja piirustusaineistoa seuraavassa listatuista luvista.

1964

1964-05-06_298§

Arkkitehtitoimisto Olli Vahtera, Olli Vahtera (arkkit.)
alkuperäinen lupa

1964-12-23_948§

Arkkitehtitoimisto Olli Vahtera, Olli Vahtera (arkkit.)
kellarikerroksen varastot lisätty, suorat portaat muutettu kierreportaiksi
1 kerroksen muutokset
- länsi-pohjoisnurkan liiketila sisustettu elintarvikemyymäläksi (kylmiötilat ja takahuone varastoksi, kompressoritila jne), liiketilan länsijulkisivun toinen huolto-ovi poistettu, pohjoisjulkisivulle kaksilehtinen sisäänkäyntiovi ja leveä tuulikaappi, toinen sisäänkäyntiovi poistettu
- pohjois-itänurkan liiketila varusteltu kioskiksi, itäjulkisivulle myyntiluukut ja ovi poistettu
- eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan viisi liiketilaa muutettu neljäksi (61 m²:n liiketila poistettu ja ala lisätty päädyn liiketilaan), itäpäädyn liiketila laajennettu ja sisustettu elintarvikemyymäläksi, pohjoisjulkisivulle kaksilehtinen käyntiovi ja leveä tuulikaappi, viereiseen liiketilaan tehty myös kaksilehtinen käyntiovi ja leveä tuulikaappi sekä kierreporras kellariin, toinen keskimmaisista liiketiloista sisustettu baariksi.

1965

1965-06-24_357§

Lahden IIX apteekki / Markku J. Suonio (arkk.opp.)
eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan toisen keskimmäisen liiketilan kellarivaraston muutos (palavien nesteiden varasto)

1969

1969-06-05_281§

Kesko Oy rakennustoimisto
eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan päädyn elintarvikemyymälän uusi kierreporras kellariin henkilökunnalle rakennettavaan tilaan

1974

1974-07-05_669§

Arkkitehtitoimisto Olli Vahtera, Olli Vahtera (arkkit.)
2. kerroksen toimisto-osan laajennus, ikkunamuutoksia länsijulkisivulla ja rakennuksen ulkoinen kierreporras
1. kerroksen pohjoispuolen liiketilan jako kahdeksi + wc-tilan rakentaminen

1975

1975-01-30_76§

Arkkitehtitoimisto Olli Vahtera, Olli Vahtera (arkkit.)
2. kerroksen toimisto-osan tilamuutoksia, ikkuna-aukkojen avaus eteläpäättyyn

1982

1982-11-23_670§

Rautakirja Oy – R-kioski
Julkisivumuutos sisäpihanurkan lasijulkisivussa:
pohjoisjulkisivu: oven poisto, myyntiluukut
itäjulkisivu; luukkujen poisto, uusi ovi

1982-09-21_913§

?
julkisivumuutos = mainoslupa
itäjulkisivu: valomainoskuutio katolle ja kotelovalomainos lippaan

1982-02-23_128§

Kiinteistö Oy Itä-Aukio / Matti Rantatupa (?)
ravintolatilojen yhdistäminen (?)
(eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan keskimmäiset liiketilat)
ravintolan ulkoanniskelualue (28 ap) aitauksineen

1984

1984-11-20_740a§

Kiinteistö Oy Itä-Aukio / Kari O. Parikka (rak.arkkit.)
ravintolan sisäinen väliseinämuutos, uusi seinä ja pariovi
(eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan keskimmäiset liiketilat)

1988

1988-07-05_446§

Talous-Osakekauppa / SRT Suunnittelu, Lasse ?
Keskikäytävälle avautuvan liiketilan yhdistäminen elintarvikemyymälään, tuulikaappien purku, ei julkisivumuutoksia

1989

1989-11-21_674§

Kääpä Oy / Jorma Salmenkivi (arkkit.)
eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan itäpäädyn liiketilan laajennus pihalle päin, uusi sisäänkäynti ja "torniaihe"
(Laajennuksen rakenteet vastaavat alkuperäistä rakennejärjestelmää.)

1990	<p>1990-02-13_505 Kiinteistö Oy Itä-Aukio / Arkkitehtuuritoimisto Martti Järvinen, Martti Järvinen (rak.arkkit.) Valomainoksia (K-kauppa Mauri Metso) ja ulkoseinälle länsijulkisivun nurkkaan rakennettava uusi varasto (lauta) Samassa luvassa Neon-Teos Oy:n valomainokset Ravintola Takkatupa, Trattoria Casa Mia)</p> <p>1990-08-06_2735 Kiinteistö Oy Itä-Aukio, huoneisto 2 / Heli Mesiniemi (arkkit. yo) Uusi ulko-ovi ja tuulikaappi sisäpihajulkisivulle länteen</p> <p>1990-1398 (piirustukset päivätty 16.10.1990) Kiinteistö Oy Itä-Aukio, huoneisto 2 / Heli Mesiniemi (arkkit. yo) mainosvalokyltit (Kuva 2000) katoksen reunassa</p>	<p>1999-665 (8.9.1999) Kiint. Oy Itä-Aukio / Suomen Talokeskus Oy Lahti, Matti Pulkkinen rkm Ikkunoiden uusiminen MSE-rakenteisiksi puu-alumiini-ikkunoiksi 2. kerroksen toimistotilassa, ikkunoiden väliset umpiosat julkisivulevyin</p> <p>1999-758 (12.10.1999) (ei suunnittelijaa) Mainoskyltitilupa länsijulkisivulle</p>
		2004
		<p>2004-325 (2.6.2004) Ravintola Syrjänotko / Arkkitehtitoimisto Havas Rosberg Oy, Tomi Rosberg (rak.arkkit. AMK) ravintojan sisätilajärjestelyt (eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan länsipään liiketila)</p> <p>2004-775 (piirustukset päivätty 13.9.2004) Koy Itä-Aukio / Mara-Thermo Oy jätekatoksen rakentaminen</p>
1995	<p>1995-16 (6.3.1995) Rautakirja Oy / Matti Vääänen (rkm) Julkisivumuutos sisäpihanurkan lasijulkisivussa: pohjoisjulkisivu: myyntiluukkujen poisto, uudet näyteikkunat ja ovi (tumman ruskea teräs)</p>	
1997	<p>1997-916 (22.12.1997) Kiint. Oy Itä-Aukio / Arkkitehtitoimisto Salmenkivi Havas Oy, Lasse Maatala (rak.arkkit.) eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan itäpään liiketilan sisäisiä muutoksia (muutos liikuntatilaksi -> märkätilojen rakentaminen)</p>	2007
		<p>2007-840 (22.1.2008) Wanha mestari / LVI-CAD Oy, Jyri Pirhonen ja Ultra Suunnittelu, Jarmo Alander tupakointitila ravintolan sisälle. väliseinämuutosten päivitys (eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan keskilinjän liiketila)</p>
1998	<p>1998-883 (10.11.1998) (ei suunnittelijätietoa) mainoslaitelupa (Tieto-logot rakennuksen länsi- ja pohjoisjulkisivulle toisen kerroksen rakennusmassaan)</p>	2009
		<p>2009-285 (piirustukset päivätty 23.4.2009) Ravintola Sulka / Leila Arasola (rak.arkk.) tupakointitila ravintolan sisälle (eteläpuoleisen pitkän rakennusmassan länsipään liiketila)</p>
1999	<p>1999-5 (20.1.1999) Kiint. Oy Itä-Aukio, huoneisto 2 / Heli Mesiniemi (arkkit. yo) Liikehuoneistojen (sisäpihan itäpääty) välisen seinän aukotus</p>	2020
		<p>398-2020-565 (piirustukset päivätty 9.9.2020 ja 18.2.2021) Sukeltajapatsas / Arkkitehdit Latva ja Vaara / Jorma Latva (arkkit. SAFA) vesialtaan kunnostus ja pumppaamon rakentaminen</p>

5.2 Piirustukset

Edellisessä kohdassa listattuihin lupiin liittyvät sähköisestä arkistosta löytyvät piirustukset on listattu ohessa aikajärjestyksessä.

Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) 0 asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) 0 kellarikerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) 2 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) julkisivu etelään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) julkisivu itään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) julkisivu länteen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) julkisivu pohjoiseen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-05-06_298§) rakenneselvitys).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) 0 asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) 0 kellarikerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) 2 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) julkisivu etelään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) julkisivu itään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) julkisivu länteen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) julkisivu pohjoiseen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1964-12-23_948§) leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1965-06-24_357§) kellarikerros_ leikkaus_ asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1969-06-05_281§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1969-06-05_281§) pohjapiirros kellarikerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) 0 asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) 2 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) julkisivu itään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) julkisivu länteen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) julkisivu pohjoiseen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1974-07-05_669§) rakenneselvitys).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1975-01-30_76§) 0 asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1975-01-30_76§) 2 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1975-01-30_76§) julkisivu etelään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1975-01-30_76§) julkisivu länteen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1975-01-30_76§) leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1976-12-16_1872§) 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1976-12-16_1872§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1976-12-16_1872§) kellarikerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1976-12-16_1872§) leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1976-12-16_1872§) rakenneselvitys).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1977-02-24_157§) 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1977-02-24_157§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1977-02-24_157§) kellarikerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1977-02-24_157§) leikkaus).pdf

Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1980-01-08_10§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1980-01-08_10§) pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-10-06_892§) 0 asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-10-06_892§) 0 kellarikerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-10-06_892§) 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-10-06_892§) julkisivu etelään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-10-06_892§) julkisivu itään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-10-06_892§) julkisivu pohjoiseen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-10-06_892§) leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-11-17_1027§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-11-17_1027§) julkisivu länteen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-11-17_1027§) julkisivu pohjoiseen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1981-11-17_1027§) leikkaus_ 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1982-02-23_128§) 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1982-09-21_913§) 0 asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1982-09-21_913§) julkisivu itään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1982-09-21_913§) julkisivu pohjoiseen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1982-11-23_670§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1982-11-23_670§) pohjapiirros_ julkisivut).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1984-11-20_740a§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1984-11-20_740a§) leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1984-11-20_740a§) pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1988-07-05_446§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1988-07-05_446§) pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1989-11-14) kerrosalalaskelma).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1989-11-21_674§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1989-11-21_674§) julkisivut).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1989-11-21_674§) leikkaus_ 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-02-13_50§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-02-13_50§) julkisivu pohjoiseen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-02-13_50§) valomainos).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-08-06_273§) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-08-06_273§) pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-1398) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-1398) pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1990-1398) valokyltti).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1995-16) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1995-16) julkisivut_ pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1997-916) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1997-916) leikkaus_ 1 kerros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1998-883) julkisivu länteen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1998-883) julkisivu pohjoiseen_ itään).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1999-5) pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1999-665) julkisivu itään_ länteen).pdf

Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(1999-758) julkisivu länteen).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2004-325) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2004-325) pohjapiirros_ leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2004-775) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2004-775) jätekatos_ pohjapiirros_ julkisivut_ leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2007-840) 0 asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2007-840) 1 pohjapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2007-840) julkisivu_ leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2007-840) kalusto_ poistumistiet).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2009-285) asemapiirros).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 (16-567-18(2009-285) pohjapiirros_ leikkaus).pdf
Pääpiirustukset_Z10141 398-2020-565_A 201 - Asemapiirros 2021-02-18.pdf
Pääpiirustukset_Z10141 398-2020-565_A102 - Pumppuhuone 2020-09-09.pdf
Pääpiirustukset_Z10141 398-2020-565_A103 - Allas 2020-09-09.pdf
Pääpiirustukset_Z10141 398-2020-565_A104 Ruolan Sukeltajapatsas pumppuhuone 2020-09-09.pdf
Pääpiirustukset_Z10141 398-2020-565_A105 Ruolan Sukeltajapatsas pumppuhuone 2020-09-09.pdf

6 Lähteet

6.1 Kirjalliset lähteet

Ekman-Salokangas Ulla; Heikilä Markku ja Tuomi, Timo 1992. Lahden historia 2, 46-49. Lahden kaupunki.

Hankonen, Johanna 1994. Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta - suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla. Väitöskirja. Espoo: Gaudeamuskirja, Otatieto Oy ja TTKK Arkkitehtiosasto.

Helasvuo, Olli ja Vainio, Niina 2008. Laatuaitakaupungilla – Vantaan ostoskeskukset 1961 – 1986. Vantaan kaupunginmuseon julkaisuja.

Hytönen, Yki ja Seppänen, Matti 2009. Tehdään elementeistä - Suomalaisen betonirakentamisen historiaa. SBK-säätiö ja Betonitieto Oy. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kurki, Hannu 2002. Mitä tapahtui Maunulan ostarille? Teoksessa Ivars, M. (toim.) 2002. Markkinoilta markettiin, 72–79. Helsinki: Suomen kotiseutuliitto.

Lindh, Tommi 2002. Ostarit, esikaupunkien keitaat. Teoksessa Ivars, M. (toim.) 2002. Markkinoilta markettiin, 66–69. Helsinki: Suomen kotiseutuliitto.

Luukinen, Ari ja Santasalo, Tuomas 1990: Vanhojen ostoskeskusten kaupallinen kehittäminen. 36-37.

Moberg, Timo ja Lehtonen, Marja-Liisa 1986: Vähä-Ruolan vähät pojat omassa elementissään. Turku: Serioffset.

Mäkelä, Pekka 1985. Läpi harmaan kiven. Kertomus MNK-rakennusosakeyhtiön toiminnasta 1950–1985. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Niskanen, Aino 1987. Osuuskauppaliike rakentaa - Ajankuvia arkkitehtuurista. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Niskanen, Riitta 2000. Selvitys Lahden kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista. Lahden kaupunginmuseo.

Niskanen, Riitta 2012. Selvitys Lahden sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä. Lahden historiallisen museon julkaisuja 3. Helsinki: Lönnberg Painot Oy.

Pekkonen, Reino 1957. Vanha ja uusi Turku, artikkeli Rakennustaito-lehdessä 21/1957.

Rakennustoimisto Ruola Oy, 25 vuotta rakentamistuotantoa 1947-1972. Turku.

Saresto, Sari; Salminen, Anne ja Vierto, Mira 2004. Ostari – lähiön sydän. Helsingin kaupunginmuseon tutkimuksia ja raportteja 2/2004. Helsinki.

Standertskjöld, Elina 2008. Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930-1950. Helsinki: Rakennustieto.

Standertskjöld, Elina 2011. Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1960-1980. Helsinki: Rakennustieto.

6.2 Sähköiset lähteet

Arkkitehtitoimisto ark-byroo 2015. Karakallion ostoskeskuksen rakennushistoriaselvitys. PDF-julkaisu luettavissa osoitteessa https://static.espoo.fi/cdn/ff/8TCGfCHM1iKK-jbOgTgtl-fDU6GpYt_KEIPp357un8c/1617968728/public/2021-04/Karakallion%20keskusta%20131609%20Rakennushistoriaselvitys%202015%20Saavutettava.pdf

Arkkitehtitoimisto Livady Oy (Kolhonen, Pasi; Lehtovuori, Panu; Puranen, Mia ja Hakula, Anna) 2017. Olarin ostoskeskuksen rakennushistoriaselvitys. PDF-julkaisu luettavissa osoitteessa <https://livady.fi/kategoria/rhs/>

Arkkitehtitoimisto Livady Oy (Kolhonen, Pasi; Lehtovuori, Panu ja Mälkki, Mikko) 2014. Louhentorin rakennushistorian selvitys. PDF-julkaisu luettavissa osoitteessa <https://livady.fi/kategoria/rhs/>

Espoon ostoskeskusten inventointi, Espoon kaupunkisuunnittelukeskuksen julkaisuja 2021. <https://www.espoo.fi/fi/asuminen-ja-rakentaminen/kaupunkisuunnittelu/kaupunkisuunnittelun-julkaisut>

Hoffman, Kai 2015. Teollisuusneuvos Martti Ruola (1917–1988). Suomen talouselämän vaikuttajat -verkkojulkaisu 13.4.2015. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laitinen, Karitta 2012. Helsingin ostoskeskukset - Uutta, modernia ja kadonnutta. Espoo: Aalto-yliopisto. Maankäyttötieteiden laitos. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä. Raportti. Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA 12/2012. Verkkojulkaisu luettavissa osoitteessa http://lib.tkk.fi/TIEDE_TEKNOLOGIA/2012/isbn9789526047607.pdf

Laitinen, Karitta ja Huuhka, Eija 2012 (a). Lahden ostoskeskukset. Aalto-yliopisto. Maankäyttötieteiden laitos. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä. Raportti. Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA 17/2012. [verkkojulkaisu]

Laitinen, Karitta ja Huuhka, Eija 2012 (b). Espoon ostoskeskukset. Aalto-yliopisto. Maankäyttötieteiden laitos. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä. Raportti. Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA 15/2012. [verkkojulkaisu]

Laitinen, Karitta ja Huuhka, Eija 2012 (c). Vantaan ostoskeskukset. Aalto-yliopisto. Maankäyttötieteiden laitos. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä. Raportti. Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE + TEKNOLOGIA 18/2012. Verkkojulkaisu luettavissa osoitteessa <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/6082/isbn9789526048512.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6.3 Arkistolähteet

Lahden Museot, Lahden museoiden kuvakokoelmat
Lahden rakennusvalvonta, rakennusvalvonnan arkisto ja sähköinen arkistopalvelu
Lahden kaupungin kirjasto, sanomalehtiarkisto
Työväen Arkisto.

6.4 Painamattomat lähteet

Ruolan alueen historiikki (Maritta Roslakka, 2013.)